

รูกสยาม ในพระนามของพระเจ้า :

อ่านประวัติศาสตร์ในนวนิยาย

Pour la Plus Grande Gloire de Dieu :

Reading History in the Novel

กรรณิกา จรรย์แสง*

บทคัดย่อ

บทความนี้จะศึกษาวิเคราะห์นวนิยายฝรั่งเศสร่วมสมัย เรื่อง *Pour la plus grande gloire de Dieu* ของ Morgan Sportès ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยในชื่อว่า *รูกสยาม ในพระนามของพระเจ้า* ทั้งนี้โดยอาศัยแนวการศึกษาของ โรล็อง บาร์ธ (Roland Barthes) ที่เสนอให้ศึกษามิติทางประวัติศาสตร์ และมิติทางวรรณศิลป์ในงานวรรณกรรมแยกออกจากกัน โดยใช้กระบวนการศึกษาเฉพาะของแต่ละแนวทาง การศึกษาแบ่งเป็นสามส่วน ส่วนที่หนึ่ง ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาของนวนิยาย ผู้เขียน ตลอดจนเนื้อหาของหนังสือที่ว่าด้วยฝรั่งเศสในสยามสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ส่วนที่สอง ศึกษาภาพประวัติศาสตร์ที่ปรากฏ เป็นการอ่านนวนิยายในมิติประวัติศาสตร์ ทั้งที่เป็นเหตุการณ์สำคัญบุคคลในประวัติศาสตร์ และการปะทะสัมพันธ์ตะวันออก-ตะวันตก ส่วนสุดท้ายเป็นการศึกษามิติทางวรรณศิลป์ โดยวิเคราะห์ว่าผู้เขียนนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ผ่านกระบวนการทางวรรณศิลป์ อันได้แก่โครงสร้างของหนังสือ การเล่าเรื่อง โครงเรื่องและการดำเนินเรื่อง ตัวละคร และฉาก อีกทั้งแสดงลีลาและน้ำเสียงในการนำเสนออันเป็นแบบเฉพาะของผู้เขียนอย่างไร

* รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาภาษาฝรั่งเศส คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

This article analyzes the French contemporary novel, **Pour la plus grande gloire de Dieu**, by Morgan Sportès from the historical and literary perspectives. Based on Roland Barthes' approach in literary criticism, this study uses specific methods in analyzing each perspective of the novel. The study comprises three parts. The first part presents the genesis of the novel and its author. The second part focuses on the socio-historical content, including important events about men in history and the socio-cultural confrontation between France and Siam in the reign of Louis 14th and King Narai. Finally, it analyzes the literary techniques adopted by the author in order to transfer historical events into the novel, namely; structure, plot, intrigues, characters and relevant background. Moreover, the author's tone and writing styles are also important elements that uniquely characterize the novel.

มอร์กาน สปอร์ตเตซ (Morgan Sportes)^๑ นักเขียนร่วมสมัยชาวฝรั่งเศส ผู้เขียน *Pour la plus grande gloire de Dieu* นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ว่าด้วยฝรั่งเศสในสยามสมัย สมเด็จพระนารายณ์เมื่อกว่า ๓๐๐ ปีก่อน ได้ตั้งประเด็นเรื่องการ “เขียน” ประวัติศาสตร์ไว้ ชวนให้ขบคิดว่า

“ในโลกนี้ มีสิ่งที่เรียกว่าเหตุการณ์เกิดขึ้นเอง และที่คนเราทำให้เกิด มีทั้งที่เราโน้มมากล่าวถึง และที่เราปล่อยให้เรื่องราวพูดได้เอง

ในประวัติศาสตร์ มีทั้งคนที่ร่วมรู้เห็นเหตุการณ์ เป็นพยาน ทั้งคนที่เห็นไม่จริง เป็นพยานปลอม ทั้งคนที่เป็นกระบอกเสียง เป็นนักโฆษณาชวนเชื่อ ทั้งคนที่นำเรื่องราวมาผูกแต่ง เป็นนักเขียน และที่เขียนประวัติศาสตร์ เป็นนักประวัติศาสตร์เสียเองก็มี

^๑ มอร์กาน สปอร์ตเตซเป็นคนเชื้อสายฝรั่งเศส เกิดที่เมืองอัลเลเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๗ หลังจากประเทศอัลจีเรียประกาศเอกราชในปี ค.ศ. ๑๙๖๓ ก็เดินทางเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ที่ฝรั่งเศสนับแต่นั้นมา ประสบการณ์ชีวิตวัยเด็กในช่วงสงครามอัลจีเรียนั้น มอร์กาน สปอร์ตเตซนำมาถ่ายทอดไว้ในงานนวนิยายเรื่อง *Outremer* (สำนักพิมพ์ Grasset, ค.ศ. ๑๙๘๙) เขาจบการศึกษาระดับปริญญาสาขาวรรณกรรมและประวัติศาสตร์จากซอร์บอนน์ ขณะเกิดการเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ของนักศึกษา กรรมกรและฝ่ายซ้ายที่ปารีสในช่วง ปี ค.ศ. ๑๙๖๘ เขาเป็นผู้สังเกตการณ์อยู่ห่างๆ และได้ตั้งคำถามกับขบวนการฝ่ายซ้ายฝรั่งเศสในครั้งนั้น ดังปรากฏในงานนวนิยายเรื่อง *Maos* (สำนักพิมพ์ Grasset, ค.ศ. ๒๐๐๖)

ในปี ค.ศ. ๑๙๗๓ เมื่ออายุ ๒๖ ปี มอร์กาน สปอร์ตเตซได้สัมผัสสัมพันธ์กับซีกโลกตะวันออกเป็นครั้งแรกโดยเดินทางมาเมืองไทย ในตำแหน่งอาสาสมัครของรัฐบาลฝรั่งเศส และเข้าทำงานในตำแหน่งอาจารย์สอนภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศสที่คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ขณะนั้นเป็นช่วงสงครามเวียดนามและกรุงเทพฯ ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักกันดีนักสำหรับนักท่องเที่ยวฝรั่งเศส การผจญภัยทางอารมณ์ วัฒนธรรม และการเมืองครั้งนั้น เป็นที่มาของนวนิยายเล่มแรกในชีวิต ในชื่อว่า *Siam* (สำนักพิมพ์ Seuil, ค.ศ. ๑๙๘๒) หลังจากใช้ชีวิตเป็นนักเดินทาง และนักหนังสือพิมพ์อยู่ชั่วระยะหนึ่ง มอร์กาน สปอร์ตเตซหันมายึดอาชีพนักเขียนเป็นการถาวร เขาเขียนถึงชีวิตวัยรุ่นฝรั่งเศสที่ตกเป็นเหยื่อของสังคมแห่งการบริโภคและปัญหาที่เกิดขึ้นไว้ในหนังสือเรื่อง *L'Appât* (สำนักพิมพ์ Seuil, ค.ศ. ๑๙๙๐) ซึ่งเบิร์ตทรีสต์ ตาแวร์นิเยร์ ผู้กำกับมือดีของฝรั่งเศสนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ ได้รับรางวัลหมีทองคำจากเทศกาลหนังที่เบอร์ลิน ต่อจากนั้น ก็เริ่มสนใจศึกษาค้นคว้าหลักฐานจดหมายเหตุว่าด้วยความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศสในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เดินทางกลับมาสำรวจจากจริง และย้อนกลับมาเขียนถึงสยามประเทศ (อีกครั้ง) ในรัชสมัยพระนารายณ์ ในนวนิยายที่ให้ชื่อว่า *Pour la plus grande gloire de Dieu* (สำนักพิมพ์ Seuil) ในปี ๑๙๙๓

มองจากแง่มุมนี้ การปฏิวัติผลิตแผ่นดินในสยามเมื่อปี พ.ศ.
๒๒๓๑ นับเป็นตัวอย่างยืนยันทີดี

เหตุการณ์สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างตะวันอกกับตะวันตก
ครั้งนั้น แม้จะยังคงเป็นปริศนาคลุมเครืออยู่จนถึงทุกวันนี้ แต่ได้ก่อให้เกิด
ข้อวิพากษ์และวิวาทะมากมายนับแต่เมื่อเกิดเหตุการณ์และเมื่อเวลา
ผ่านไปนานนับกว่าสามศตวรรษแล้วก็ตาม

ก็ด้วยเพราะเวลานั้น หลายชาติเข้ามาเกี่ยวข้อง ต่างมีผลประโยชน์
ขัดแย้งกัน และต่างก็มอง “เรื่อง” (ที่เกิดขึ้น) ออกมาคนละ ส่วนวน”

(Sportès 1994 : 9)

๑ ว่าด้วยหนังสือและผู้เขียน

ฝรั่งนักค้นคว้าหลายต่อหลายคนเขียนถึงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ช่วงสมัย
สมเด็จพระนารายณ์ขณะเปิดประตูสยามประเทศเจริญไมตรีกับต่างชาติ ตั้งแต่จีน ญี่ปุ่น
เปอร์เซีย ข้ามทวีปไปสู่อินแดนตะวันตก เช่น โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส
เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ในตลาดหนังสือฝรั่งเศส มีงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์ทำนองนี้ออก
วางแผงอยู่สองเล่ม เล่มหนึ่งให้ชื่อว่า Louis XIV et le Siam (พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
กับกรุงสยาม) เขียนโดย Dirk Van der Cruysse นักประวัติศาสตร์ชาวเบลเยียม (Cruysse
1991) อีกเล่มหนึ่งเขียนถึงชีวิตบาทหลวงคาร์ด พระนิกายเยซูอิตซึ่งเข้ามาปฏิบัติภารกิจ
ในสยาม โดยมีราชสำนักสยามเป็นฉาก ให้ชื่อว่า Un Jésuite à la cour de Siam
(Vongsuravatana 1992)

นวนิยายเรื่อง Pour la plus grande gloire de Dieu ตีพิมพ์ในฝรั่งเศส ปี
พ.ศ. ๒๕๓๖ มีชื่อในภาษาไทยว่า รุกสยาม ในพระนามของพระเจ้า (Sportès
1993) ก็ร่วมขบวนแถวเป็นอีกหนึ่ง “ส่วนวน” แม้ผู้เขียนจะไม่ใช่นักเดินทางฝรั่งเศส
ร่วมสมัยกับเหตุการณ์ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ไม่ได้เป็นทั้งขุนนางนักการทูต
นายทหาร พ่อค้า บาทหลวง นักเดินทางอิสระ เช่นที่ปรากฏเป็นตัวละครเดินออกมาจาก
หีบเวทีในเรื่อง แต่ความที่เป็นนักเดินทางผู้เคยสัมผัสสัมพันธ์กับสยามครั้งแรก เมื่อปี
พ.ศ. ๒๕๑๖ ในยุคฐานทัพอเมริกันก่อนแต่งกับ “นิคส์” แล้วผูกพันสนใจใคร่รู้ความเป็น
มาและเป็นไปของฝรั่งเศสในสยาม จึงติดตามค้นคว้าเอกสารชั้นต้นในหอสมุดและหอ

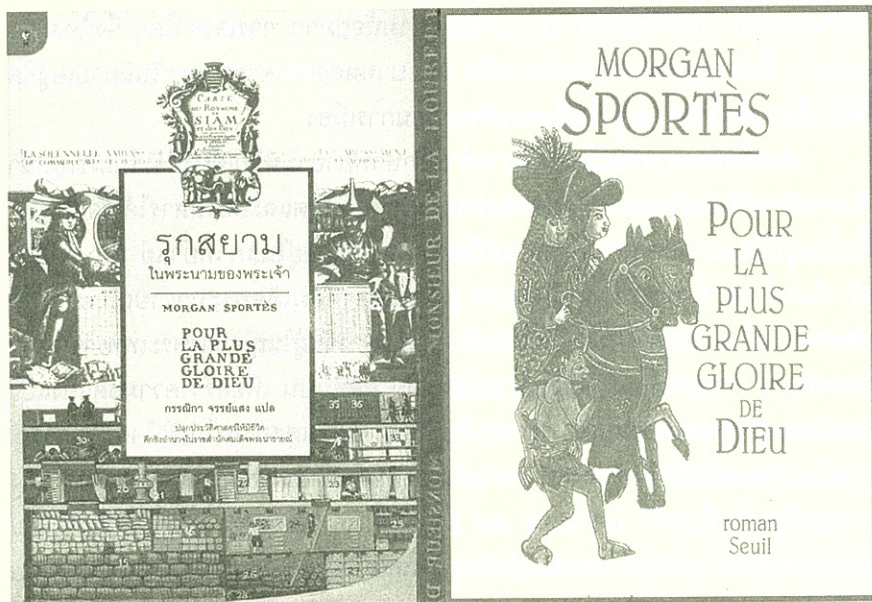
ผู้เขียน
 วรรณิกา จรรย์แสง
 นักเขียนอิสระ
 จบปริญญาโท สาขาภาษา
 อังกฤษ มหาวิทยาลัยศิลปากร
 จบปริญญาเอก สาขาวิชา
 ภาษาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย
 ศิลปากร
 ปัจจุบันทำงานประจำที่
 บริษัทเอกชน

นักเขียนอิสระ
 ผู้เขียน

จดหมายเหตุของยุโรปนานนับสิบปี กลับมาสำรวจจากจริงอีกสองครั้ง ก่อนที่จะ “แต่งเรื่อง” เป็นอีกหนึ่งสำนวนของนักเขียนออกมาเป็นหนังสือยาว ๖๓๒ หน้า ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖

ปกหลังของหนังสือต้นฉบับภาษาฝรั่งเศสเกริ่นนำไว้ว่า “ในฤดูใบไม้ร่วงปี ค.ศ. ๑๖๘๗ ประดาลูกเรือ พลและนายทหารในกษัตริย์แห่งแสงอาทิตย์ (พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔) จำนวนเกือบพันคน มีบาทหลวงนักสอนศาสนาร่วมขบวน หวัชขบวนนำโดยนักการทูต แต่งตัวเต็มยศอย่างขุนนางสมัยพระเจ้าหลุยส์ สวมวิกผมยาว หมวกปีกขนนก พวกเขายกย่องแผ่นดินสยาม ขบวนทัพจากฝรั่งเศสประกาศจุดมุ่งหมายของตนว่าเพื่อถวายการคุ้มครองกษัตริย์สยามผู้มีพระประสงค์จะสานราชไมตรีกับกษัตริย์ฝรั่งเศส ทั้งนี้เพื่อถ่วงดุลย์อำนาจจักรวรรดินิยมอังกฤษและฮอลันดาที่เริ่มแผ่อิทธิพลเข้ามาในเอเชีย ส่วนจุดหมายโดยลับนั้นคือเพื่อเข้ายึดครอง และบังคับให้ดินแดนแถบมหาสมุทรอินเดียรับนับถือศาสนาคริสต์”

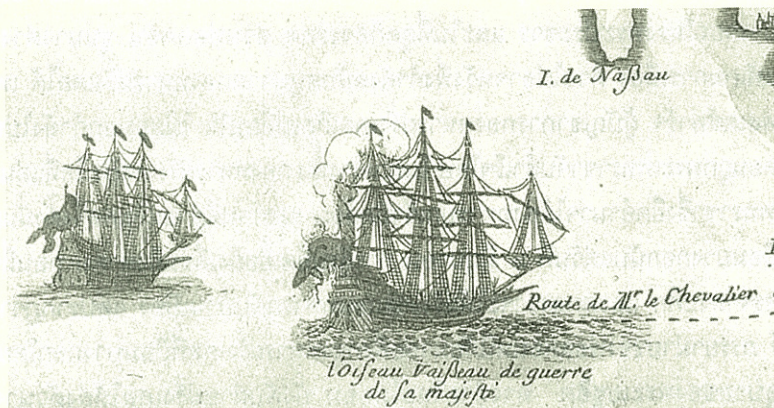
เรื่องเริ่มขึ้นในเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐) ที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อขบวนเรือฝรั่งเศสแล่นเข้าสู่อาณาจักรสยาม กองเรือมีห้าลำ ชิมง เดอ ลาตูแบร์ และ โกลัด เซเบเรต์ คือทูตพิเศษจากราชสำนักแวร์ซายส์เพื่อเจริญพระราชไมตรีกับสมเด็จพระนารายณ์ ในขบวนเรือนี้ มี ออกพระวิสุทธรุณทร (โกษาปาน) ราชทูตไทย ซึ่งเดินทาง

หน้าปกฉบับภาษาไทย

หน้าปกฉบับภาษาฝรั่งเศส

กลับจากการปฏิบัติภารกิจในฝรั่งเศสร่วมอยู่ด้วย ขบวนทูตและกองทหารจากฝรั่งเศส มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ ดินฟ้าอากาศ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง

กองเรือจากฝรั่งเศส

สถานการณ์ทางการเมืองในราชอาณาจักรสยามน้อยมาก การเจรจาใดๆ จึงต้องผ่านคนกลาง คือฟอลคอน เสนาบดีชาวกรีก และบาทหลวงตาซาร์ด พระในนิกายเยซูอิตที่เรียกชื่อว่าสำนักพระเยซู ซึ่งเป็นพระที่ชอบเล่นการเมือง

สมเด็จพระนารายณ์และผู้ถวายคำปรึกษาพยายามหลีกเลี่ยงที่จะไม่เผชิญหน้ากับทางฝ่ายฝรั่งเศสโดยตรง โดยตกลงที่จะจัดให้ขบวนทูตและกองทหารได้เข้าเฝ้าและตั้งมั่นอยู่ที่ป้อมบางกอกตามคำขอ แต่ป้อมบางกอกนั้นอยู่ในสภาพย่ำแย่ ป้อมค่ายยังสร้างไม่แล้วเสร็จ ทางราชสำนักสยาม อันได้แก่องค์สมเด็จพระนารายณ์ เสนาบดีฟอลคอนในตำแหน่งเจ้าพระยาวิไชยเณร และขุนนางชั้นผู้ใหญ่อย่างพระเพทราชา เจ้ากรมศบาล ต่างดูเหมือนว่าจะใช้อุบายล่อหลอก ตีตลึงบน เพื่อสร้างความขัดแย้งแบ่งแยกในขบวนทูตและกองทหาร เวลาผ่านไป ข้างฝ่ายฝรั่งเศสยังคงไม่เข้าใจสถานการณ์การเมืองในราชสำนักอย่างถ่องแท้ เพราะต้องอาศัยฟอลคอนเป็นตัวกลาง การเจรจาทางการทูตก็จะไม่คืบหน้า เพราะทูต เดอ ลาลูแบร์ และฟอลคอน เสนาบดีกรีกซึ่งเป็นตัวแทนเจรจากราชสำนักไทยขัดแย้งกันอย่างหนัก ในที่สุด เมื่อทูตฝรั่งเศสเดินทางกลับในวันที่ ๓ มกราคม ค.ศ. ๑๖๘๘ กองทหารฝรั่งเศสก็ถูกแบ่งแยก กองกำลังส่วนหนึ่งประจำการอยู่ที่ป้อมบางกอก อีกส่วนหนึ่งประจำใกล้ชิดอยู่กับฟอลคอนที่ลพบุรี ใช้ชีวิตอยู่กับความร่อนอบอ้าว เสพสุขกับสตรีชาวสยาม เมามีนอกกับริบเรียว บ้างก็เจ็บป่วยล้มตายจากการเดินทาง จากโรคเมืองร้อน เช่น ไข้ป่า โรคคลั่งปิดลักเปิด ทำให้กองกำลังร่อยหรอลงไป นับแต่เดือนพฤษภาคมปีนั้น เกิดการเปลี่ยนแปลงในราชสำนัก สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระประชวร และในที่สุดก็สวรรคต ส่วนฟอลคอน ขุนนางต่างชาติพ่ายแพ้เกมการเมือง ด้วยไม่อาจหวังพึ่งกำลังสนับสนุนจากกองทหารฝรั่งเศสได้ เพราะนายพลเดร์ฟาร์จ ผู้บัญชาการกองทหารฝรั่งเศสเกิดเปลี่ยนใจ ไม่ยอมยกกำลังไปหนุนฟอลคอนถูกพระเพทราชาจับสำเร็จโทษ ในระหว่างนั้น กองทหารฝรั่งเศสยังเรือที่แล่นผ่านพระเพทราชาซึ่งยึดอำนาจได้ส่งทหารบุกเข้าปิดล้อม และโจมตีฝ่ายฝรั่งเศสซึ่งตั้งมั่นต่อสู้อยู่ที่ป้อมบางกอกนับแต่วันที่ ๖ มิถุนายน การสู้รบยืดเยื้อถึงเดือนสิงหาคม ก่อนที่จะมีการเจรจาสงบศึก และตกลงว่าจะให้ฝรั่งเศสถอนทหารกลับบ้านเมือง แต่ปรากฏว่ามารีกีมาร์ ภรรยาмайของฟอลคอนหนึ่งภียมาขอพึ่งกองทหารฝรั่งเศสที่ป้อมบางกอกโดยการออกอุบายของพระเยซูอิต ทางฝ่ายไทยไม่ยอม บังคับฝ่ายฝรั่งเศสให้ส่งตัวนางคืนกว่าที่การถอนทหารจะเป็นผลสำเร็จ ทหารฝรั่งเศสถอนออกจากป้อมบางกอก ลงเรือ

วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๓๐ (๒๕๕๑) ฉบับที่ ๑ ๑๐๓

ล่องออกจากแม่น้ำเจ้าพระยา ก็เป็นต้นเดือนพฤศจิกายน ปี ค.ศ. ๑๖๘๘ เป็นอันสิ้นสุดความพยายามครั้งแรกและครั้งสุดท้ายของฝรั่งเศสที่จะใช้กำลังทหารในอาณาจักรสยามในปลายสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗

นวนิยายปิดฉากด้วยการเล่าชะตากรรมของประดาชาวฝรั่งเศสที่ถอนทัพกลับบ้าน จบลงที่ข่าวท่านทูตเดอ ลาลูแบร์ได้รับแต่งตั้งเป็นราชบัณฑิตจากผลงานเรื่อง Du Royaume de Siam (ราชอาณาจักรสยาม) (De La Loubère 1691) อันเลื่องชื่อ

ผู้บันทึกเรื่องราวทั้งหมดคือปัญญาชนเสรีนิยมที่ถูกพิษภัยการเมืองในระบอบการปกครองของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เล่นงาน จนต้องอพยพลี้ภัยไปอยู่อัมสเตอร์ดัม นี่คือเหตุผลที่ว่าคนอ่านจะรู้สึกถึงน้ำเสียงล้อเลียนเสียดสีต่อองค์กษัตริย์แห่งแสงอาทิตย์ ตลอดจนภารกิจของกองทหาร ข้าราชการนักการทูต และบาทหลวงฝรั่งเศสในกายเขยอิตที่อาศัยการเมืองสร้างฐานอำนาจ ขณะยกขบวนเข้ามาในสยาม

๒ ภาพประวัติศาสตร์ที่ปรากฏ

มอร์แกน สปอร์ตซ์ ผู้เขียนกล่าวไว้ว่า

“หนังสือของผมไม่ใช่นวนิยายเชิงจินตนาการ แต่เป็นการสร้างเรื่องจริงขึ้นมาใหม่ โดยมีจินตนาการเป็นกลไกช่วยทำงาน จินตนาการของผมอาศัยหลักฐานเอกสารของยุคนั้นผสมผสานขัดแย้งกับประสบการณ์ส่วนตัวที่มีต่อเมืองไทย เมื่อผมรู้จักครั้งแรกสุดในช่วงสงครามเวียดนาม และยังมีหลักฐานทางโบราณคดีหลงเหลืออยู่ ไม่ว่าจะเป็นเมืองเก่าที่ลพบุรี อยุธยา บางกอก มัทราส หรือปอนดิเชรีในอินเดีย เขาเป็นว่า ผมนำเอาเอกสารเก่าแก่จนกระดาษออกเหลืองมาจุ่มลงในประสบการณ์และความทรงจำที่มีชีวิตชีวาของตัวเอง”

(กรรณิกา จรรย์แสง ๒๕๓๖ : ๕๑-๕๒)

เอกสารเก่าแก่จนกระดาษออกเหลืองที่ผู้เขียนอ้างถึงคืออะไร ผู้อ่านต้องพลิกหนังสือไปจนถึงบรรณานุกรมท้ายเล่มยาวหกหน้า จึงจะได้คำตอบ ผู้เขียนจัดหมวดหมู่หลักฐานชั้นต้นซึ่งส่วนใหญ่เป็นเอกสารจดหมายเหตุไว้ ๑๐ ประเภท โดยจำแนกตามที่มา ประกอบด้วย จดหมายเหตุของบาทหลวงเขยอิต (สังกัดสำนักพระเยซุ) บาทหลวง

คณะมิชชันต่างประเทศ ฝ่ายนายทหารฝรั่งเศส บริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศส นักการทูต นักคิดนักเขียนอิสระ จดหมายเหตุฟอลคอน จดหมายเหตุของชาวสยาม จดหมายเหตุของชาติยุโรปอื่นๆ อันได้แก่ อังกฤษ ฮอลันดา และโปรตุเกส และสุดท้ายคือจดหมายเหตุเปอร์เซีย^๒ ทั้งหมดนี้บันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของชาติต่างๆ กับราชอาณาจักรสยามในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗

ภาพประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในบันทึกนวนิยายเรื่อง รุกสยาม ในพระนามของพระเจ้า มีทั้งที่เป็นเหตุการณ์เฉพาะเรื่องเฉพาะประเด็น บทบาทของคนในประวัติศาสตร์ และการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมระหว่างคนตะวันตก (ฝรั่งเศส) และคนตะวันออก (ชาวสยาม)

เหตุการณ์เฉพาะเรื่อง

เจตนาของผู้เขียนในการค้นคว้าเอกสารเก่านั้นก็เพื่อจะศึกษาหาความจริงว่าเพื่อนร่วมชาติฝรั่งเศสเข้ามาทำอะไรในสยามครั้งสมัยพระนารายณ์ ซึ่งหน้าประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่าเป็นการเปิดสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสองชาติในช่วงขบวนการทูตทูตที่สองจากฝรั่งเศส ปี ค.ศ. ๑๖๘๗-๑๖๘๘ ครั้นเมื่อเริ่มอ่านเอกสาร ผู้เขียนให้สัมภาษณ์ว่า

“เริ่มแรกทีอ่านกองเอกสารเป็นตั้งๆ นี่ผมไม่เข้าใจอะไรเอาเสียเลย พวกฝรั่งเศสเข้ามาทำอะไรในสยาม เพื่อถวายความคุ้มครองพระนารายณ์ ให้รอดพ้นจากอำนาจคุกคามของฮอลันดาที่แผ่อิทธิพลไปทั่วเอเชีย หรือเป็นเพราะคิดที่จะล้มล้างบัลลังก์ของกษัตริย์ไทย แล้วยกอำนาจปกครองให้ฟอลคอน นักเผชิญโชคชาวกรีกนั้น หรือคิดจะจับผู้คนในดินแดนแถบนี้เข้ารีต และล่าอาณานิคม”

(สเปอร์ตเวท ๒๕๕๐)

^๒ โปรดดูบรรณานุกรม ใน Sportès, Morgan. Pour la plus grande gloire de Dieu. Paris : Seuil, 1993. หน้า 633-638 และใน กรรณิกา จรรย์แสง. รุกสยาม ในพระนามของพระเจ้า. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๑. หน้า ๗๐๘-๗๐๙. สำหรับรายละเอียดและภาพรวมว่าด้วยเอกสารชั้นต้นฝรั่งเศสที่มีแปลแล้วภาษาไทยในชุดประชุมพงศาวดารและอื่นๆ โปรดดู กรรณิกา จรรย์แสง และคณะ. สถานภาพเอกสารด้านฝรั่งเศส-ไทยศึกษาในประเทศไทย จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๖. นครปฐม : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖. หน้า ๕-๙๓. และงานศึกษาเอกสารชั้นต้นฝรั่งเศส ใน ปรีดี พิศภูมิวิถี. จากบางเจ้าพระยาสู่ปารีส. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๑.

เมื่อนำเอกสารทั้งหมดมาวางเปรียบเทียบ แล้วลำดับเรื่องราวและเหตุการณ์ ผู้เขียนจึงพบว่าชาวตะวันตก โดยเฉพาะชาวฝรั่งเศส มีการแบ่งแยกเป็นฝ่ายเป็นพวกเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้า การแผ่อิทธิพลทางการเมือง และการศาสนา เขาเฉลยคำตอบเรื่องฝรั่งเศสในสยามไว้ว่า

“หลังจากที่ได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารชั้นต้นในยุคนั้นโดยละเอียด ไม่ว่าจะเป็นหลักฐานที่ตีพิมพ์แล้ว หรือที่อยู่ในรูปของต้นฉบับลายมือเขียน เป็นจดหมายเหตุที่ยังไม่เปิดเผย ผมถึงเข้าใจกลการเมืองที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังนโยบายทางการทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่สิบสี่ โดยบาทหลวงนิกายเยซูอิต เป็นนักเคลื่อนไหว กลการเมืองที่ว่าคือ เจตนาที่จะเข้ายึดอำนาจในสยาม ด้วยการทำรัฐประหารเพื่อเปลี่ยนตัวผู้ปกครอง อันที่จริง สยามประเทศ นับว่าเป็นบันไดขั้นแรกในการก้าวไปสู่ความใฝ่ฝันอันยิ่งใหญ่ที่จะเข้ายึดครองทวีปเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาณาจักรจีนทั้งทางการเมืองและการศาสนา”

(สปอร์แตซ ๒๕๕๑ : ๑๑)

สำหรับนักเขียน หลักฐานที่ช่วยไขปริศนายืนยันข้อเท็จจริงไม่ใช่เอกสารที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ แต่เป็นเอกสารลายมือเขียนที่จัดเก็บอยู่ตามหอจดหมายเหตุ และหอสมุดแห่งชาติ ทั้งที่ฝรั่งเศสและเนเธอร์แลนด์^๓ ที่สำคัญคือ บันทึกบทสนทนาระหว่างราชทูตโกษาปาน และ “สิงเล” เสนาบดีแซนญูเล ผู้ว่าการกระทรวงการทหารเรือและดูแลเรื่องการต่างประเทศ (Lettre des ambassadeurs de Siam c123 : 58-73) เป็นหลักฐานชี้ให้เห็นนโยบายของทางราชสำนักฝรั่งเศสที่หวังสร้างฐานกำลังในสยามโดยขอเมืองบางกอกเป็นที่มั่น แทนที่เมืองสิงกอร์ (สงขลา) ที่เป็นพระราชดำริเดิมของสมเด็จพระนารายณ์ การเจรจาเริ่มขึ้นแต่ครั้งที่ราชทูตโกษาปานเดินทางไปถวายพระพรราชสาส์นต่อ

^๓ “สำหรับเรื่องแหล่งข้อมูล เริ่มแรกเลย มีให้ค้นที่หอสมุดแห่งชาติฝรั่งเศส แล้วก็ที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ที่แผนกจดหมายเหตุ กระทรวงการต่างประเทศ ที่หอจดหมายเหตุ คณะมิสซังต่างประเทศ Rue du Bac และหอสมุดแห่งชาติที่กรุงเฮก ที่ผมขอให้ส่งมาเป็นไมโครฟิล์ม ผมอ่านเอกสารในสมัยนั้น นับเป็นพันๆ หน้า ทั้งที่ทำเป็นสำเนา และต้นฉบับลายมือเขียน” โปรดดูบทสัมภาษณ์ ใน “Sportès, Morgan. La mémoire du Siam”. Gavroche (décembre 2007) : 36-37.

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ในปี ค.ศ. ๑๖๘๖ และการผลักดันนโยบายนี้ให้เป็นจริงเกิดขึ้นในปี ต่อมากับการส่งขบวนราชทูตชุดที่สองนำโดยเดอ ลาลูแบร์ และโกลิตี เซเบเรต์ พร้อมกองทหารทั้งหมดห้าล่ำเรือ บัญชาการโดยนายพลเคิร์ฟอาร์จ อันเป็นฉากเปิดเรื่องของนวนิยาย

สำหรับเรื่องการปฏิวัติผลัดแผ่นดินในปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ในปี พ.ศ. ๒๒๓๑ ซึ่งเอกสารตะวันตกมักเรียกว่า “The revolution 1688 in Siam” และบทบาทของฟอลคอนในราชสำนักไทย ปรากฏว่าเอกสารชิ้นต้นของบาทหลวงทั้งสองคณะ และเอกสารของนายทหารที่อยู่ใกล้ชิดเหตุการณ์บันทึกไว้คนละ “สำนวน” และเน้นเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับฟอลคอนซึ่งเป็นคนกลางในความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศสมากกว่า ขณะที่การเมืองในราชสำนักสยาม และบทบาทของพระเพทราชาเป็นแต่เพียงฉากหลัง บันทึกของบาทหลวงนิกายเยซูอิตซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ และนักวิชาการตะวันตก มักนำมาใช้เป็นหลักฐานในการศึกษา ให้ความสำคัญกับฟอลคอน และประณามนายพลเคิร์ฟอาร์จ อีกทั้งบาทหลวงคณะมิสซังต่างประเทศว่าเป็นตัวการทำให้ “แผนการ” ที่วางไว้ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะไม่ได้รับการหนุนช่วยจากกองกำลังของฝรั่งเศส จนทำให้ฟอลคอนเพลี่ยงพล้ำ ถูกฝ่ายขุนนางไทยนำโดยพระเพทราชาจับตัวและสำเร็จโทษ^๔ ส่วนบันทึกของบาทหลวงคณะมิสซังต่างประเทศ กลับแสดงความไม่ไว้วางใจฟอลคอน และมองว่าเป็นคนที่มุ่งแสวงหาอำนาจทางการเมืองและใช้ประโยชน์จากฝ่ายฝรั่งเศส ทั้งระบุไว้ด้วยว่าเขาเป็นที่เกลียดชังในราชสำนักไทย เช่นเดียวกับจดหมายรายงานของเวเรต์ หัวหน้าสถานีการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกแห่งฝรั่งเศสประจำอยุธยา (Sportès 1993 : 635) มอร์แกน สปอร์เตซ ผู้เขียนนำข้อมูลของทุกฝ่ายมาเปรียบเทียบและให้น้ำหนักกับฝ่ายหลังมากกว่า โดยอาศัยบริบททางการเมืองในราชสำนักฝรั่งเศสขณะนั้น ผนวกกับบันทึกเรื่อง “แผนการ” ของฟอลคอนที่จะยึดอำนาจ เป็นเครื่องยืนยันว่าฟอลคอนสมควรคิดที่จะอาศัยฝ่ายฝรั่งเศสเป็นฐานอำนาจ^๕

^๔ โปรดดูบรรณานุกรม ใน Sportès, Morgan. Pour la plus grande gloire de Dieu. Paris : Seuil, 1993 หน้า 633 และจดหมายเหตุบาทหลวงเยซูอิต ใน สปอร์เตซ, มอร์แกน. รุกขสยาม ในพระนามของพระเจ้า. พิมพ์ครั้งที่ ๓. แปลโดย วรรณิกา จรรย์แสง. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๑ หน้า ๗๐๘-๗๐๙.

^๕ Mémoire de Phaulkon pour le père Tachard, le 18 décembre 1685 . โปรดดู Sportès, Morgan. Pour la plus grande gloire de Dieu. Paris : Seuil, 1993 หน้า 636-637. และจดหมายเหตุฟอลคอน ในสปอร์เตซ, มอร์แกน. รุกขสยาม ในพระนามของพระเจ้า. พิมพ์ครั้งที่ ๓. แปลโดย วรรณิกา จรรย์แสง. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๑ หน้า ๗๐๓.

สำหรับเราคนไทย เมื่ออ่านหนังสือเล่มนี้ต้องทำความเข้าใจการเมืองและสังคมของประเทศฝรั่งเศสในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ เสียก่อน ในรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ การเมืองกับการศาสนาเกี่ยวพันกันอย่างแน่นแฟ้น ปัญหาศาสนาเป็นปัญหาใหญ่ รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชยกเลิกพระราชกำหนดเมืองน้อง^๖ ในปี ค.ศ. ๑๖๘๕ กลับมาห้ามพลเมืองนับถือนิกายโปรเตสแตนต์ใหม่ ใครฝ่าฝืนจะถูกสำเร็จโทษหรือลงโทษแล้วแต่กรณี ผู้คนอพยพลี้ภัยทางการเมืองและศาสนาไปฮอลันดาและอังกฤษ ดังผู้เล่าเรื่องที่ไม่ว่าปรากฏชื่อและโฉมหน้าซึ่งหนีภัยการเมืองไปนั่งเขียนบันทึกเรื่องนี้ที่อัมสเตอร์ดัม เหตุการณ์ครั้งนี้ ถือได้ว่าเป็นการอพยพออกนอกประเทศของปัญญาชนครั้งสำคัญครั้งหนึ่งในหน้าประวัติศาสตร์ของฝรั่งเศส ส่วนผู้ที่กุมบังเหียนทางการเมือง ใช้อิทธิพลและอำนาจผูกขาด คือราชสำนักฝรั่งเศส นับตั้งแต่ดวงศักราชตรีชัย เสนาบดีผู้พระทัย และพระอธิกรณ์ เดอ ลา แซล ผู้ถวายคำปรึกษา ทำให้คริสตจักรเองโดยเฉพาะบาทหลวงนิกายเยซูอิตซึ่งว่ากันว่าเป็นพระเล่านการเมือง เข้าไปมีบทบาทในการกำหนดนโยบายการเมืองในต่างแดน

ประเทศฝรั่งเศสในยุคนั้น ว่ากันทางเรื่องอุดมการณ์แล้ว เกิดความสับสนปนเปอยู่มากในการดำเนินนโยบายทางการเมือง การค้าและการศาสนา ที่เห็นได้เป็นรูปธรรมก็คือลักษณะความเชื่อที่ว่าตน (ชาติตะวันตก) เป็นศูนย์กลางของโลก อีกทั้งความศรัทธาแก่กล้าในคริสต์ศาสนาว่าเป็นศาสนาหนึ่งเดียวที่จะนำมวลมนุษยชาติให้ “หลุดพ้น” ตลอดจนการมุ่งทำการค้าเพื่อขยายอิทธิพล ทั้งสามอย่างนี้ผสมผสานกันเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นสากล” และถูกส่งออกข้ามทวีปไปเปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้คนในดินแดนตะวันออก

มอร์แกน สปอร์เตซ ผู้เขียนแสดงทัศนะไว้ว่าจากมุมมองในบริบททางประวัติศาสตร์ยุโรป การส่งกองกำลังทหารเข้ามาพร้อมขบวนทูตชุดที่สองด้วยมีเจตนาที่จะใช้กำลังบังคับในกรณีข้อเรียกร้องในเรื่องต่างๆ ไม่เป็นผลนั้น ถือได้ว่าเป็นความล้มเหลวของฝรั่งเศส เปรียบได้กับ “สงครามเดียนเบียนฟูที่เกิดก่อนกาล” ด้วยว่าอุดมการณ์ที่ปรากฏเป็นรูปธรรมทางด้านนโยบายของทางราชสำนักฝรั่งเศสนั้นไม่เป็นเอกภาพ ทั้งทางด้านการค้า การศาสนา และการเมือง ในขณะที่นโยบายของพวกคัตซ์ หรืออังกฤษชัดเจนในทางปฏิบัติ กล่าวคือ หวังทำการค้า การแผ่อำนาจและอิทธิพลในดินแดน

^๖ Révocation de l'édit de Nantes พระราชกำหนดฉบับนี้ตราบังคับใช้ในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๔ เพื่อยุติศึกระหว่างชาวโปรเตสแตนต์กับคาทอลิก

ตะวันออกก็เป็นไปเพื่อประโยชน์ในการนี้ นอกจากนี้ สาเหตุส่วนหนึ่งก็มาจากปัญหาการเมืองในราชสำนักพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เอง ซึ่งเปิดโอกาสให้บาทหลวงเยซูอิตเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย ทั้งที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องเมืองสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการเมืองในราชสำนัก และหวังพึ่งพอลคอนซึ่งมีสถานะทางการเมืองที่ไม่มั่นคงแต่เพียงคนเดียว

คนในประวัติศาสตร์

ใน รุกขสยาม ในพระนามของพระเจ้า ผู้อ่านจะได้สัมผัสตัวละครสำคัญในประวัติศาสตร์ที่เป็นที่รู้จักกันดีทั้งไทยและฝรั่งเศส ดังเช่นราชทูตเดอ ลาลูแบร์ พอลคอน ราชทูตโกษาปาน และพระเทพราชา ผู้เขียนเสนอภาพรูปร่างหน้าตา ประวัติความเป็นมา ทศนคติ และพฤติกรรมโดยเทียบเคียงอ้างอิงจากเอกสารชั้นต้นฝรั่งเศสเสียเป็นส่วนใหญ่ ทั้งที่เป็นเอกสารตัวหนังสือ และภาพที่ปรากฏในยุคนั้น

ราชทูตซิมง เดอ ลาลูแบร์

“ ‘จองหอง หัวดื้อ ยึดมั่นถือมั่นในอารมณ์ตามความรู้สึกของตัวเอง และรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นไม่เป็น’ นั่นคือบุคลิกของลาลูแบร์ ตามที่เมอติเยอร์เคิร์ชลียงด์แห่งบริษัทธิอินเดียตะวันออกฝรั่งเศส เพื่อนของข้าพเจ้าตั้งข้อสังเกตไว้...” (สปอร์แตช ๒๕๕๑ : ๓๕-๓๖) ในฉากแรก ทูตลาลูแบร์ได้รับความสำคัญให้เป็นผู้เปิดเรื่องขณะเมื่อกองเรือฝรั่งเศสมาถึงปากน้ำ และในตอนจบ เมื่อฝรั่งเศสถอนตัวกลับบ้านเมือง ท่านทูตผู้ได้รับแต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิตในภายหลัง ก็เป็นตัวละครที่ปิดบันทึกประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศสหน้านี้ ในมุมมองของนักเขียน นับว่าลาลูแบร์เป็นคนในประวัติศาสตร์ที่มีบทบาท ไม่ว่าจะเป็นในฐานะทูตพิเศษผู้นำขบวนเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นต่อสมเด็จพระนารายณ์ เป็นคู่กรณีขัดแย้งเมื่อเจรจาความเมืองกับพอลคอน เสนาบดีกรีก โดยผู้เขียนสอดแทรกประเด็นมุมมองของทูตที่มีต่อสยามประเทศในแง่มุมต่างๆ ไว้ตลอดเรื่อง ทั้งนี้ต้องไม่ลืมว่า ลาลูแบร์ได้รับการจดจำว่าเป็นผู้บันทึกประสบการณ์และความรู้เกี่ยวกับเมืองสยามไว้อย่างเป็นระบบในผลงาน เรื่อง *Du Royaume de Siam* หนังสือเล่มนี้กลายเป็นเอกสารอ้างอิงที่สำคัญในวงวิชาการไทยศึกษาทั้งตะวันตกและตะวันออกสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน

ฟอลคอน เจ้าพระยาวิไชยเณร

ฟอลคอน นักเผชิญโชคชาวกรีก ผู้ก้าวสู่ตำแหน่ง Barcalon พระคลังผู้ดูแลกิจการด้านการค้าการต่างประเทศในปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ว่ากันว่าความเป็นไปในชีวิตของเขานั้นยอดเยี่ยม เป็นประเด็นปริศนาชวนให้ขบคิด สำหรับนักเขียนทั้งไทยและต่างประเทศ^๗ แม้ในเอกสารชั้นต้นฝรั่งเศส ภาพของฟอลคอนปรากฏอยู่ในหลาย “สำนวน” ใน รุกขสยาม ในพระนามของพระเจ้า เขาเป็นคนฉลาด มีไหวพริบ จึงสามารถไต่เต้าจากเด็กกลาสีในเรืออังกฤษเข้ามารับราชการ เป็นที่พอพระทัยของเจ้าแผ่นดินสยาม และเล่นการเมืองเพื่อก้าวสู่อำนาจ โดยอาศัยฐานกำลังจากกองทหารฝรั่งเศส และอิทธิพลที่มีต่อพ่อค้าต่างชาติ แม้บทบาทของฟอลคอนในประวัติศาสตร์จะยังเป็นประเด็นให้สืบค้นหลักฐาน หาความกระจ่างในหลายแง่มุม ผู้เขียนอ้างอิงหลักฐานชั้นต้นจากฝ่ายคณะ

ฟอลคอน

^๗ ดังเราจะเห็นผลงานที่ปรากฏ ทั้งที่เป็นงานศึกษาทั้งสารคดี ทั้งวิชาการ และนวนิยายในแง่มุมที่แตกต่างอยู่มากขึ้นด้วยกัน อาทิ Phaulkon, The Adventurer ของ W. Dalton, The Falcon of Siam ของ Axel Aylwan, Le ministre des moussons ของ Claire Keefe-Fox, ฟอลคอนหรือเผชิญภัยแห่งเจ้าพระยาวิไชยเณร ผลงานแปลของเสฐียรโกเศศ โปรดดูบรรณานุกรม

บาทหลวงนิกายเยซูอิต และหลักฐานดัตช์ แสดงให้เห็นว่าในยามที่รู้ตัวว่าเพลี่ยงพล้ำ พ่ายแพ้ในเกมการเมือง จนถูกฝ่ายขุนนางไทยจับและสำเร็จโทษในวันที่ ๕ มิถุนายน ค.ศ. ๑๖๘๘ ฟอลคอนแสดงตัวว่าเป็นคนทรนงองอาจ และไม่กลัวความตาย “ในยามฟ้าสางก่อนที่เพชรฆาตจะลงดาบ (พยานผู้เห็นเหตุการณ์ที่น่าเชื่อถือได้ ด้วยว่าเป็นชาว ดัตช์คู่ปรปักษ์) เล่าว่าฟอลคอนร้องตะโกนด้วยเสียงอันดังว่า ‘ข้าแต่พระเจ้าผู้เป็นเจ้า ขอได้โปรดจดจำรำลึกลูกด้วย’ ” (สเปอร์แตช ๒๕๕๑ : ๖๔๒)

โกษาปาน

ราชทูตโกษาปาน ออกพระวิสุทธสุนทร

“เรามีชุดรูปภาพเหมือนของคณะทูตชุดนี้ เป็นภาพพิมพ์ไม้โดยฝีมือของช่าง ฉ่องบับดิสท์ ในแฉ่งขณะเมื่อทูตพำนักรออยู่ ณ กรุงปารีส โกษาปานเป็นคนค่อนข้างจะ สูงใหญ่เมื่อเทียบขนาดกับคนเอเชียด้วยกัน ผิวดำคล้ำ (...) เราได้ยินคำกล่าวขานถึงความ ‘เลือดเย็น’ ความมี ‘ไหวพริบ’ และคุณสมบัติที่บาทหลวงเดอ ลียอนน์ ระบุไว้ว่า ‘ราชทูต มีภูมิปัญญาที่ทัดเทียมและมรรยาทอ่อนน้อม ทำให้ประพุดติตัวได้เหมาะสมกับวัฒนธรรม ของแต่ละชาติ’ อันที่จริงแล้ว ราชทูตปานมีสติปัญญาเป็นที่ประจักษ์ จนบาทหลวง

เดอชัวซีแนะนำฟอลคอนให้แต่งตั้งเป็นทูตสยามไปฝรั่งเศส...” (สปอร์แตซ ๒๕๕๑ : ๑๒๖-๑๒๗) ผู้เขียนอ้างอิงเอกสารชั้นต้นฝรั่งเศสเมื่อบรรยายภารกิจของราชทูตในฝรั่งเศส นับแต่นำพระราชสาส์นถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ การเข้าพบพระราชวงศ์ เจริญความเมืองกับเสนาบดีแซนญูเล ตลอดจนปรากฏการณ์ทูตไทยในฝรั่งเศสซึ่งเป็นที่กล่าวขวัญถึงในสังคมปารีส ไม่เว้นแม้แต่เรื่องแฟชั่นเครื่องแต่งกาย หลังจากนั้น ในช่วงที่เดินทางกลับจากฝรั่งเศส โงษาปานจะเป็นตัวกลางประสานระหว่างฝ่ายฝรั่งเศสและไทยในเรื่องต่างๆ จนท้ายที่สุด เป็นหนึ่งในขุนนางผู้นำขบวนผลักดันกองทหารฝรั่งเศสออกจากสยามในตอนท้ายของนวนิยาย ผู้เขียนเสนอภาพชะตากรรมและการถูกลบเลือนตัวตนจนเสียชีวิตของโงษาปานในรัชสมัยพระเพทราชาโดยอ้างอิงจากหลักฐานร่วมสมัยไว้ชัดเจน (สปอร์แตซ ๒๕๕๑ : ๗๐๓-๗๐๔)

ออกพระเพทราชา

“...เจ้ากรมศบาล เป็นคนมาจากบ้านพลูลวง (...) มารดาเป็นแม่นมขององค์กษัตริย์สยาม (...) ในขณะที่เกิดเหตุวิปโยคครั้งนั้น พระเพทราชาอายุได้ห้าสิบหกปี (...) ส่วนทัศนะจากนายพลเดร์ฟาร์จมีว่า ‘ในบรรดาขุนนางชั้นผู้ใหญ่ในราชสำนักสยาม มีอยู่คนหนึ่งที่ได้เด่นกว่าใคร ครั้งแรกที่ข้าพเจ้าได้เห็น ก็รู้สึกได้ในทันทีว่าเป็นคนที่มีอะไรๆ ดีเหนือกว่าคนอื่น’ (...) ส่วนทูตลาลูแบร์เขียนถึงไว้ว่า เป็นคนที่ราษฎรรักใคร่เป็นอันมาก เพราะว่ากันว่า เป็นคน ‘อหิยาศัยดี อ่อนน้อม ตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้’ ” (สปอร์แตซ ๒๕๕๑ : ๔๖๒-๔๖๓) ผู้เขียนให้ภาพไว้ว่าพระเพทราชาเป็นผู้นำขบวนแถวขุนนางต่อต้านฝรั่งเศส นับแต่แรกเริ่มดังตัวอย่างคำพูดที่ปรากฏในหลักฐานฝรั่งเศส เมื่อได้พบหน้าราชทูตโงษาปานบนเรือ ปลอบขวัญทูตที่แสดงความตระหนกกับกองกำลังทหารฝรั่งเศสที่ร่วมขบวนมาด้วย ว่า “ข้าพหุงเพิ่งสูง กำลังร้อนๆ อยู่ รอให้เย็นเสียก่อน” (สปอร์แตซ ๒๕๕๑ : ๑๗๒) แม้หนังสือจะไม่ได้ให้ภาพพระเพทราชากับเกมการเมืองในราชสำนักสยามไว้ชัดเจน แต่ในช่วงขณะพระนารายณ์ทรงพระประชวร บทบาทของพระเพทราชาในฐานะผู้นำต่อต้านฟอลคอน และการเข้ามาของกองทหารฝรั่งเศสกลับปรากฏอย่างเด่นชัด โดยบีบบังคับฟอลคอน ปลอมให้สถานการณ์ของกองทหารฝรั่งเศสที่ป้อมบางกอกอยู่ในสภาพเลวร้าย และให้แยกกองกำลังไปเมืองมะริด และลพบุรี จนแสดงตัวว่าเป็นผู้มีอำนาจลึทธิขาดในราชสำนักในช่วงผลิตแผ่นดิน ในทัศนะของนักเขียน

พระเพทราชา “นับว่าเป็นนักจัดทัพฝีมือเยี่ยม เทียบชั้นขุนวุ หรือเหมา เจ๋อ ตง” (สปอร์แตช ๒๕๔๙)

เมื่อเปรียบเทียบการเสนอภาพคนในประวัติศาสตร์ทั้งฝ่ายไทยและฝรั่งเศส จะสังเกตได้ว่าผู้เขียนอาศัยข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้นในสมัยนั้นมาวาดภาพรูปร่างหน้าตา และพฤติกรรม ผู้เขียนให้สัมภาษณ์เพิ่มเติมไว้ว่า “เวลาเขียนถึงชาวสยาม ผมไม่ได้คิดว่า จะเขียนถึงพวกเขาได้อย่างเป็นกลาง ก็มีใครบ้างที่จะทำอย่างนั้นได้ แต่ผมให้ภาพพวกเขา โดยอาศัยทัศนคติการมองของคนฝรั่งเศสยุคนั้น ภาพที่ออกมาจึงเป็นเหมือนเงาร่างอยู่ตรง ฉากลึกๆ ของภาพ...” (กรรณิกา จรรย์แสง ๒๕๓๖ : ๕๒)

การปะทะสัมพันธ์ตะวันออก-ตะวันตก

เมื่อถูกถามว่าเหตุใดจึงสนใจภาพประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศสในช่วง ปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยเฉพาะเรื่องราวการเจริญสัมพันธ์ไมตรีของขบวนทูต ฝรั่งเศสชุดที่สองในสยามเป็นพิเศษ มอริกัน สปอร์แตช ตอบว่า

“เห็นจะเป็นเรื่องของความขัดแย้งแตกต่างโดยสิ้นเชิง ลองนึกดูซิ ว่าท่านราชทูตจากอาณาจักรอันยิ่งใหญ่ แต่งเนื้อแต่งตัวเต็มยศ ใส่วิก สวมหมวกปีกขนนก ประแป้งแต่งหน้า พอเข้ามาถึงเขตสยาม พบแสงแดด เจิดจ้าเข้า ก็ละลายเหมือนเนยถูกความร้อน ผมมองเห็นภาพ ‘การปะทะ สังสรรค์’ (ซึ่งออกจะเหนือจริงทีเดียว) ระหว่างขบวนจากราชสำนักของ พระเจ้าหลุยส์ที่สิบสี่ และขบวนข้าราชการบริพารในราชสำนักพระนารายณ์ ต่างก็มีสีสันด้วยกันทั้งสองฝ่าย แล้วยังมีภาพทหารเสื้อมัสเกตเดียร์แต่งองค์ ทรงเครื่อง ถือดาบติดอาวุธ มาเดินขึงขังอยู่กลางตลาดเมืองอยุธยาและ ละโว้ คอยเกี่ยวสวนุ่นผ้านุ่ง เปลือยท่อนบน นี่เป็นภาพที่สุนทรีย์ ทั้งงาม ทั้งน่าขัน...”

(Sportès 2007 : 36-37)

สำหรับนักเขียน ความงามทางวรรณศิลป์อยู่ที่ภาพการปะทะทางวัฒนธรรมอันมี สีสันขัดแย้ง โดยเฉพาะในสายตาของแต่ละฝ่ายที่มอง “ความเป็นอื่น” และ “คนอื่น” เมื่อ แรกพบและวิสาสะกัน เราจึงได้อ่านมุมมองของราชทูตเดอ ลา ลูแบร์ ตัวละครฝรั่งเศส

เมื่อแรกเห็นเมืองสยาม ดังนี้

“เมอสิเยอร์เดอ ลาลูแบร์อาศัยกล้องส่องมองดู และยื่นส่งให้ เมอสิเยอร์เซเบเรต์ดูบ้างเป็นระยะๆ เซเบเรต์ยืนอยู่ข้างๆ ทำข้อศอกอยู่ที่ กราบเรือ ตรงหัวเรือรบหลวงลัวโซ ภาพที่เห็นคือส่วนเสี้ยวของแนวป่าอัน กว้างใหญ่ระนาบเดียวกับท้องฟ้า กำลังโผล่พ้นเหนือผิวน้ำสองประกาย สีทองแดง ดูเป็นเส้นกันอาณาเขตทอดยาวไม่จบสิ้น นี่คือนวพรหมแดนอัน ยากจะผ่านผา เป็นจุดเริ่มต้นแห่งดินแดนที่พวกเขาไร้ความรู้โดยสิ้นเชิง (...) ความลึกลับนี้ได้ปรากฏต่อสายตาแล้วครั้งหนึ่งเมื่อค่าวน ยามเมื่อราตรี ไรยต์วลยเหนือผืนน้ำ นั่นยังงั้ อาณาจักรสยาม ดินแดนที่จะต้องต่อสู้เอา ชนะให้ได้ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง จะด้วยวิถีทางศาสนาหรือการพาณิชย์ หรือ บางทีก็ด้วยการใช้กำลัง ยังไม่อาจจะล่วงรู้ได้ ก็แม้กระทั่งต้นไม้ใบหญ้า หลากสีหลากพันธุ์ที่ปรากฏให้เห็นโดดเด่นแยกตัวจากแนวป่าทึบ ผ่านทาง ลำกล้องที่ส่องดูนั้น ก็ยังไม่รู้เลยว่าจะเรียกชื่อว่าอะไร แต่ละต้นค่อยๆ เลื่อน ผ่านตาไปอย่างเป็นระเบียบเหมือนกำลังส่องกล้องจุลทรรศน์ดูตัวอย่าง พันธุ์พืช (ฉันใดก็ฉันนั้น) นี่ไม่ใช่เพราะท่านทูตของเราขาดความรู้ดอก เมอสิเยอร์เดอ ลาลูแบร์ได้เตรียมตัวสำหรับการนี้มานานโข ทั้งยังวาง โครงการจะเขียนงานเชิงมานุษยวิทยาอันเนื่องชื่อจากการเดินทางครั้งนี้ ถึงท่านทูตจะกลับไปค้นงานทางด้านพฤกษศาสตร์ของผู้เชี่ยวชาญอย่าง อริสโตเติล หรือท่านดิโอสโคริดที่เคเคยอ่านมาแล้ว หรืองานเขียนรุ่นใหม่ว่า ด้วยพืชพันธุ์ใหม่ๆ เรื่อง เมโตดัส ปลันตารุม โนวา ของจอห์น เรย์ ก็คง จะหาภาพร่างคำบรรยายหรือชื่อทางวิทยาศาสตร์ของพันธุ์พืชที่เห็นอยู่นี้ ไม่ได้สักต้นเดียว ทั้งผืนป่า ทั้งแมกไม้ก็ยังคงบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไร้ซึ่งมลทินแห่ง ถ้อยคำที่จะใช้เรียก แม้ภาษาก็ยังยอมพ่ายต่อความอุดมสมบูรณ์หลากหลายของสรรพสิ่ง”

(สปอร์แตซ ๒๕๕๑ : ๖๔-๖๖)

เช่นเดียวกับราชทูตโกษาปานเมื่อแรกเห็นฝรั่งเศส ในวันที่ ๑๙ มิถุนายน ค.ศ. ๑๖๘๖ เมื่อเรือรบหลวงลัวโซเข้าจอดเทียบท่าที่เมืองแวร์ซาย

“เขามองเห็นเรือลำใหญ่ประมาณกว่าห้าสิบลำจอดทอดสมออยู่ในท่า เห็นสะพานชักน้ำมามีมาตรงเหนือสะพานและเหนือเขื่อน ตรงท่าเรือที่ขบวนกำลังจะเดินทางไปถึง มีกรรมกร คนลากกระเป่า คนขนของ กระลาสิเรื้อนแบหาม คนเดินกันให้ขวัไหวว แลดูเหมือนฝูงมดกำลังไต่ยั่วเย้ายวาทพูดไม่เคยได้พานพบการเคลื่อนไหวทำงานคึกคักแข็งขัน สะท้อนความมั่งคั่งน่าประทับใจและกำลังอำนาจชนให้กังวลใจเช่นนี้มาก่อน แถมยังปิดท้ายด้วยป้อมกำแพงหินสีเทาหะมีนสูงใหญ่ตรงสุดท่าเรือ ปืนใหญ่ที่ป้อมน้อยกระบอกยังคงส่งเสียง ส่งประกายแสงฟุ้งไฟเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้มาเยือนไม่หยุดหย่อน”

(สปรอตซ์ ๒๕๕๑ : ๑๓๒-๑๓๔)

เราจะอ่านพบประเด็นความขัดแย้งแตกต่างระหว่างตะวันตกกับตะวันออกอยู่หลายบทหลายตอน โดยเฉพาะเมื่อตัวละครจากตะวันตกได้พบเห็น “ความเป็นอื่น” ในสยาม นับแต่ภาพธรรมชาติ บ้านเรือนสถาปัตยกรรม วัดวาอาราม วิถีชีวิตกับสายน้ำตลอดจนประเพณี และความเชื่อทางศาสนา และแสดงทัศนะมุมมองของตน ดังเช่นเมื่อราชทูตเดอ ลาลูแบร์ออกไปเยี่ยมชมวัดและพระพุทธรูปในเมื่ออยุธยา และปรารภเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของความตายกับความสงบสุข และเรื่องที่คนสยามไม่อาจปลงใจหันมารับนับถือคริสต์ศาสนา

“...ที่ชวนชนลูกก็คือรอยยิ้มที่ประดับเหนือพระโอษฐ์ของพระนอน ในท่าเชิญชวนนั้น คือรอยยิ้มแห่งความตาย ตายขณะเกิดปิติสูงสุด องค์พระพุทธรเจ้าทรงดับสูญอย่างที่เราชาวสยามหน้าโง่เข่าว่ากัน ตายอย่างมีปิตินี้มันอะไรกันนักกันหนา มาถึงเวลานี้ ท่านทูตลาลูแบร์เริ่มเข้าใจชัดแล้วว่าเหตุใดพวกบุชชาพระอิฐพระปูนชาวสยามจึงไม่อาจยอมรับภาพพระเยซูคริสต์ที่ถูกตรึงไม้กางเขน พระเยซูผู้ถูกตรึงไม้กางเขน พระผู้หลั่งเลือดตนเองแผ่นดิน ผู้ทรงทนทรมานในความตาย และตายจากไปในความเจ็บปวด ในขณะที่พระสมณะโน้น พระโคดมนี้ หรือพระพุทธรเจ้าข้าพระองค์นั้นทรงค่อยๆ ดับสูญ หดสั้นไป ‘นิพพาน’ พวกเขาเรียกความตายว่ากระนี้”

(สปรอตซ์ ๒๕๕๑ : ๓๑๔-๓๑๕)

หรือบทสนทนาระหว่างพระสังฆราชวิริฐ กับบาทหลวงตาซารด์

“ฝ่ายบาทหลวงตาซารด์คือโอกาสถวายคำอธิบายว่าด้วยความ
ลึกลับแห่งคริสต์ศรัทธาปสาทยุคที่แท้ ยืนยันว่าพระเจ้ามีอยู่พระองค์เดียว
คือองค์พระเป็นเจ้าในคริสต์ศาสนา อันประกอบด้วยพระคริสตคุณสาม
ประการ คือทรงไว้ซึ่งความเป็นหนึ่ง ความสมบูรณ์ และความเป็นนิรันดร์
และนี่คือพระกิตติคุณ องค์สังฆราชตอบค่านักบวชตาซารด์ว่าอันพระองค์
นั้นทรงมีอวิชา ด้วยว่าทรงขาดความรู้เรื่องพระเจ้าว่ามีอยู่จริงหรือไม่ และ
แม้หากว่าพระเจ้ามีจริง ก็ไม่ทรงทราบว่าเป็นนิรันดร์ หรือไม่นิรันดร์ หรือ
จะเป็นหนึ่งหรือเป็นสอง จะสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ ทั้งหมดนี้เป็นปริศนา
ที่ไม่เคยตั้งกับพระองค์เอง ด้วยว่าไม่ทรงรอบรู้เรื่องอันพิสดารนี้”

(สปรอตเตซ ๒๕๕๑ : ๓๙๗)

Benoît Duteurtre นักวิจารณ์เขียนไว้ในวารสารวรรณกรรม *Lettres Françaises* ให้ทัศนะไว้ว่า มอริกาน สปรอตเตซมักนิยมเขียนถึงการปะทะสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรม
ต่างชนชาติ นวนิยายเรื่องนี้ “เป็นทั้งการเสียดสีฝรั่งเศสยุคอาณานิคม เป็นทั้งเรื่องการ
ผจญภัยของคนตะวันตกในดินแดนเขตร้อน และเป็นทั้งภาพสะท้อนประเทศฝรั่งเศส
ปัจจุบัน...” (Duteurtre 1993 : 31) ส่วนตัวผู้เขียนกล่าวไว้ในคำนำหนังสือฉบับภาษาไทย
ว่าผลงานเล่มนี้เป็นภาพสะท้อนตัวอย่างของ “ปฏิบัติการฝ่ายธรรมะ” ตะวันตกที่เข้าใจ
ว่าตัวกำลังเข้ามา “ปราบธรรม” ในดินแดนตะวันออก เป็นความเข้าใจว่า “เราฝรั่งเศส
จะต้องเข้ามาช่วยยกระดับทาง ‘จิตวิญญาณ’ ของพวก ‘คนเจ้าเล่ห์’ พวก ‘บูชาพระอิฐ
พระปูน’ อย่างพวกสยาม เพื่อจะ ‘ชี้แจง’ ให้พวกเขาได้ก้าวล่วงเข้าสู่อาณาจักรของ
‘พระเจ้าเป็นเจ้าที่แท้’ โดยบังคับเอาด้วยกำลังทั้งๆ ที่พวกเขาไม่ได้ร้องขอ” (สปรอตเตซ
๒๕๕๑ : ๑๑-๑๒)

๓ จากประวัติศาสตร์สู่วรรณศิลป์

โรลองด์ บาร์ธ (Roland Barthes 1963) นักวิชาการเจ้าตำรับสัญวิทยาวรรณกรรม
เคยอภิปรายประเด็นเรื่องมิติทางประวัติศาสตร์กับวรรณคดีศึกษาไว้ โดยเสนอแนวคิด
ว่าตัวงานวรรณกรรมมีสองชั่ว ชั่วหนึ่งเป็นประวัติศาสตร์ในฐานะที่วรรณกรรมนับเป็น

สถาบันหรือองค์กรทางสังคมองค์กรหนึ่ง อีกข้อหนึ่งเป็นมิติทางจิตใจในฐานะที่งานวรรณกรรมคือการสร้างสรรค์ของปัจเจกในโลกของภาษาและสื่อสัญลักษณ์ พร้อมทั้งเสนอแนวทางการศึกษาไว้ว่า ให้แยกการศึกษา “ประวัติศาสตร์” และ “วรรณศิลป์” ในวรรณคดี ออกจากกัน เพราะวิธีการศึกษาเป็นวิชาการต่างแขนง และไม่ได้ใช้เกณฑ์ในการศึกษาวิเคราะห์อย่างเดียวกัน

ในที่นี้ จะนำแนวคิดของโรลิ่ง บาร์ธ มาปรับใช้ในบริบทการอ่านประวัติศาสตร์ในนวนิยาย เพื่อจะศึกษาว่านักเขียนนำ “เรื่องจริง” ในประวัติศาสตร์มาสร้างใหม่ในนวนิยายด้วยกระบวนการทางวรรณศิลป์อย่างไร นับแต่เรื่องของโครงสร้าง การวางโครง (พล็อต) เรื่อง การเล่าเรื่อง ฉาก ตัวละครและบทสนทนา ตลอดจนน้ำเสียงและลีลาอันเป็นลักษณะเฉพาะตัวของนักเขียน ทั้งนี้โดยจะอาศัยอ้างอิง “หลักฐาน” คำให้สัมภาษณ์ของนักเขียนที่แสดงทัศนคติต่อการเขียนนวนิยายเรื่องนี้ ผวนกับประสบการณ์ของผู้เขียนบทความในฐานะที่เป็นผู้อ่าน

ในบทแนะนำบรรณานุกรมยาว ๘ หน้าที่อยู่ท้ายเล่ม มอร์แกน สเปอร์ตซ์ กล่าวไว้ว่าหลักฐานข้อมูลในบรรณานุกรมจะปรากฏอยู่ตลอดทั้งเล่ม ไม่ว่าจะเป็นในรูปคำพูดของผู้บันทึกหลักฐาน (ผู้เล่าเรื่อง) หรือในรูปของบทสนทนายาระหว่างตัวละคร หรือไม่ก็เป็นการยกความมาใส่ไว้ในเครื่องหมายคำพูด ทั้งนี้โดยผู้เขียนได้อาศัยวิธีการเจกเช่น “จิตรกรชาวดัตช์ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ผู้ริเริ่มทดลองการเขียนภาพแบบล้ายุค เทียบได้กับเทคนิคที่ใช้กันในยุคสมัยใหม่ กล่าวคือ ขณะเขียนภาพ (ธรรมชาติ) นิ่ง แทนที่จะวาดจำลองเปลือกหอยนางรม กลับเอาของจริงมาไว้ตรงกลางภาพเลยทีเดียว” (สเปอร์ตซ์ ๒๕๕๑ : ๗๐๔)

โครงสร้าง

นวนิยายเรื่อง รุกสยาม ในพระนามของพระเจ้า ไม่ได้แบ่งออกเป็นบท แต่แบ่งออกเป็นองค์อย่างบทละคร ทั้งหมดมี ๕ องค์ (acte) แต่ละองค์คือเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เป็นหัวใจหลักของเรื่อง โดยเรียงตามลำดับเวลา ตั้งแต่การมาถึงสยามของขบวนทูตฝรั่งเศส ชุดที่สองพร้อมกองทหาร พิธีการต้อนรับจากฝ่ายสยามและการขึ้นบก โดยกองทหารตั้งประจำการที่ป้อมบางกอกและคณะทูตเยี่ยมชมมอญรยา การเจรจาและพิธีกรรมทางการทูตกับราชสำนักที่ลพบุรี ฟอร์ดคอนกับความขัดแย้งและการเปลี่ยงปล้าทางการเมือง กองทหารที่ป้อมบางกอกและการต่อสู้กับฝ่ายสยาม ปิดฉากด้วยการถอนทหารกลับ

ฝรั่งเศส และชะตากรรมของตัวละครสำคัญต่างๆ ทั้งนี้ในแต่ละองค์ แบ่งย่อยเป็นฉาก (scène) ซึ่งบางครั้งจะมีการย้อนเวลา เช่นในองค์หนึ่ง ขณะราชทูตโกษาปานอยู่บนเรือ ลัวโซ รอเวลาขึ้นบก จะฉายภาพกลับไปสู่การปฏิบัติการกักในฝรั่งเศส ดังนั้นเป็นต้น

เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ช่วงนี้สนุกอยู่แล้วในตัวเอง พอเอามาทำเป็นฉาก เป็น องค์ มีคนเคลื่อนไหวโลดแล่น ก็ทำให้เรื่องจริงดูเหมือนเป็นเรื่องเล่าสนุกๆ ในนิยายไป มอร์แกน สปอร์แตซ์ให้สัมภาษณ์ว่า “เรื่องราวอันเป็นวัตถุดิบ (วัสดุ) ที่นำมาใช้นี้ ไม่ใช่มาจากนักเขียน นักเขียนทำหน้าที่เหมือนเช่นสถาปนิก เหมือนเช่นในแผ่นฟิล์ม ที่ผู้สร้าง จัดตัวละครให้ออกมาแสดง ณ ที่ตรงนั้น ตรงนี้ จากจุดนี้ เหตุการณ์ก็จะดำเนินต่อเนื่อง กันไป” (สปอร์แตซ์ ๒๕๕๐)

กลวิธีที่ผู้เขียนใช้ คือการนำข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นของแต่ละกลุ่ม แต่ละฝ่าย มาวางเรียง เทียบเคียง แล้วปะติดปะต่อ และผูกเรื่องราวขึ้นใหม่ เหมือนเวลาเล่นรูปต่อ (jigsaw puzzle) อย่างที่พวกโพลต์ไมเคิร์นคงจะเรียกกระบวนการนี้ว่า “ร้อย” แล้ว “สร้าง”

กลวิธีที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งที่ผู้เขียนสอดแทรกไว้อย่างตั้งใจ ก็คือในแต่ละ องค์ แต่ละฉากของเรื่อง จะมีการยกคำคมหรือข้อเขียนสั้นๆ กะทัดรัดแต่ได้ความในตัวเองของนักคิดนักเขียนคนสำคัญของยุค ตลอดจนถึงคนในประวัติศาสตร์ที่ปรากฏตัวอยู่ในเรื่อง เพื่อเกริ่นนำเรื่อง ดังเช่นในฉากแรกขององค์แรก อ้างอิงจาก **จดหมายเหตุการณ์เดินทางครั้งที่สองของบาทหลวงตาซาร์ด ค.ศ. ๑๖๘๙** ความว่า “ที่ฝรั่งเศสปัจจุบันนี้ ทั้งพระเจ้าและองค์ราชันล้วนมีผลประโยชน์ร่วมกัน” (สปอร์แตซ์ ๒๕๕๑ : ๒๕) เพื่อประมวลสรุปการเมืองในราชสำนักฝรั่งเศส อันเป็นที่มาของขบวนการราชทูตในสยาม เป็นต้น

การเล่าเรื่อง

ก่อนจะเปิดองค์แรก มีบทเกริ่นนำลักษณะเดียวกับบทนำของหนังสือ ผู้เขียนคือ ดร.เอลิฐ์ เยล ลงวันที่เดือนพฤษภาคมปี ค.ศ. ๑๙๙๒ (หนึ่งปีก่อนที่นวนิยายจะตีพิมพ์) แนะนำบันทึกเรื่องเล่าที่นำมาตีพิมพ์ว่าด้วยเหตุการณ์ของการเข้ามาของฝรั่งเศสในสยาม ในช่วงปี ค.ศ. ๑๖๘๗-๑๖๘๘ โดยอ้างว่าเธอเป็นผู้พบบันทึกต้นฉบับลายมือเขียนซึ่งมีอายุเก่าแก่อยกกลับไปถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ที่หอจดหมายเหตุคณะมิสซังต่างประเทศ กรุงปารีส ด้วยเหตุที่เป็นเอกสารเก่า คำหรือความบางตอนจึงขาดหาย เขาจึงอนุญาตให้ตัวเองเติมความให้สมบูรณ์ด้วยภาษาของคนในยุคหลัง เมื่อเปิดอ่านตัวบันทึก จะพบว่าผู้เขียนเป็นพยานร่วมอยู่ในเหตุการณ์ แต่ไม่ปรากฏชื่อ โดยอพยพลี้ภัยไปนั่งเขียนบันทึก

เหตุการณ์ย้อนหลัง ที่กรุงอัมสเตอร์ดัม เมืองหลวงของฮอลันดา ใช้เวลากว่าสองปี เริ่มจากวันที่ ๘ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๗๑๒ และเขียนเสร็จในวันที่ ๘ ตุลาคม ค.ศ. ๑๗๑๔

โครงเรื่องและการดำเนินเรื่อง

เมื่อเปรียบเทียบงานเขียนทางประวัติศาสตร์และนวนิยาย มอร์แกน สปอร์แตช ให้ทัศนะว่า “รูปแบบของการเขียนนิยายเปิดโอกาสให้เล่าและดำเนินเรื่องได้แบบวิภาษวิธี ยกย่องหลายมิติ ในขณะที่งานเขียนทางประวัติศาสตร์มีลักษณะเป็นเส้นตรง เพราะถูกครอบด้วยเหตุการณ์และเวลา เมื่อนักเขียนเขียนถึงเรื่องจริง จึงมีข้อได้เปรียบ ด้วยการนำเสนอข้อเท็จจริงผ่านทางบทสนทนาระหว่างตัวละคร (จริงในประวัติศาสตร์) หรือ บางครั้งก็ผ่านการพูดกับตัวเอง (monologue) ต่างคน ต่างกลุ่ม ต่างฝ่ายล้วนมีมุมมองต่อ “เรื่อง” ที่เกิดขึ้นแตกต่างกันหลากหลาย ทั้งหมดนี้จึงประกอบกันขึ้นเป็นเรื่องทางประวัติศาสตร์” (สปอร์แตช ๒๕๕๐)

ในทัศนะของผู้เขียน นวนิยายเรื่องนี้มีลักษณะแตกต่างเมื่อเปรียบเทียบกับนวนิยายอิงประวัติศาสตร์โดยทั่วไป ซึ่งมักนำเรื่องราวในประวัติศาสตร์มาเป็นท้องเรื่อง ส่วนพล็อตเรื่องเป็นเรื่องทางจินตนาการของผู้แต่ง เช่นความรักระหว่างบุคคล เป็นต้น เขากล่าวเพิ่มเติมว่า “ในงานของผม เรื่องเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ และปฏิบัติการทางการเมืองเป็นของจริงเลยทีเดียว ทั้งเนื้อหาที่เป็นฉากหลัง และพล็อตเรื่องเป็นตัวละครเรื่องเดียวกัน ก็เลยทำให้แยกไม่ออกระหว่าง ‘เรื่องจริง’ กับ ‘จินตนาการ’ ” (สปอร์แตช ๒๕๕๐)

ใน รุกสยาม ในพระนามของพระเจ้า ผู้อ่านจึงสนุกสนานเพลิดเพลินไปกับบทสนทนาที่มีชีวิตชีวาของตัวละครตัวนั้นตัวนี้ ซึ่งเป็นบทสนทนาที่ผู้เขียนคัดลอก หรือปรับแต่งจากเอกสารชั้นต้น ไม่ว่าจะเป็นการปะทะคารมระหว่างราชทูตโกษาปาน กับเสนาบดีแซนญูเอเล บาทหลวงตาสาร์ด กับทูตเดอ ลาลูแบร์ เวเรต์ กับนายพลเดร์ฟาร์จ เป็นต้น หรือบทพูดกับตัวเองของตัวละครสำคัญๆ อย่างทูตเดอ ลาลูแบร์ ฟอลคอน นายพลเดร์ฟาร์จ และราชทูตโกษาปาน

ตัวละคร

ตัวละครในนวนิยายเล่มนี้ ส่วนใหญ่มีชื่อเสียงเรียงนามจริง^๙ การวาดภาพตัวละครซึ่งมีชีวิตย้อนยุคไปกว่าสามร้อยปีนับว่าเป็นเรื่องไม่ง่าย ต้องอาศัยการศึกษาเอกสารจดหมายเหตุ ผลสมผสานกับจินตนาการ ตัวละครฝรั่งเศสมีอยู่สองกลุ่ม เป็นพวกขุนนางและคนสามัญ ต่างกลุ่ม ต่างก็มีทัศนคติ มีอคติของตัวแตกต่างกันไป นักเขียนเฉลยวิธีการทำงานของเขาไว้ว่า “เอกสารจดหมายเหตุช่วยผมได้มาก เป็นต้นว่า จดหมายเหตุหรือบันทึกของคนสมัยนั้น ทำให้ผมปะติดปะต่อภาพหน้าคนนั้นคนนี้ บุคลิกตัวละครตัวนั้นตัวนี้ รวมไปถึงนิสัยใจคอ ถ่ายทอดออกมาในรูปบทสนทนาระหว่างกัน หรือไม่ก็บทพรรณนาถึงพวกเขาเป็นเลี้ยวๆ เป็นช่วงๆ เหมือนเวลาเราเล่น jigsaw puzzle” (กรรณิกา จรรย์แสง ๒๕๓๖ : ๔๘-๕๔)

คนในประวัติศาสตร์เหล่านี้จึงไม่เพียงแต่จะมีเวที (หน้าหนังสือ) ในยุคปัจจุบันที่จะบอกเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและเรื่องราวของตัวเอง แต่ยังได้กลายเป็นตัวละครในนวนิยายที่มีชีวิตเลือดเนื้อ แสดงธาตุแท้ อารมณ์ความรู้สึกของความเป็นมนุษย์ มีทั้งสติปัญญาและความถือดี ดังเช่นราชทูตเดอ ลาลูแบร์ มีทั้งไหวพริบและหัวน้าว ดังเช่นราชทูตโกษาปาน มีทั้งรักทั้งชัง ดังเช่นฟอลคอน และมารี ก็มาร์คูลาม็กรรยา มีความโลภและโลเล ดังเช่นนายพลเดิร์ฟอาร์จ เจ้าเล่ห์และแสวงหาผลประโยชน์ ดังเช่นเวอร์ต อ่อนน้อมและมั่นคง ดังเช่นสังฆราชลาโน มีเล่ห์เหลี่ยมและใช้ประโยชน์จากสถานะของตน ดังเช่นบาทหลวงตาราร์ด ดังนั้นเป็นต้น กล่าวได้ว่านี่คืองานทางวรรณศิลป์ซึ่งผู้เขียนใช้จินตนาการ สังเคราะห์คนในประวัติศาสตร์จากเอกสารข้อมูล ให้เป็นคนในหน้าหนังสือที่เราสัมผัสได้

ในที่นี้ จะยกตัวอย่างการวาดภาพมารี ก็มาร์ กรรยาของฟอลคอน คนในประวัติศาสตร์ที่นักอ่านไทยรู้จักกันดีในชื่อของ ท้าวทองกีบม้า ในองคิหำ เป็นฉากตอนที่เธอหนี

^๙ มีตัวละครเพียงไม่กี่ตัวที่ไม่ปรากฏชื่อในเอกสารประวัติศาสตร์ ผู้เขียนสร้างขึ้นเพื่อให้เรื่องราวมีสีสัน และเพื่อบอกกล่าวข้อมูลบางประการ จึงไม่ใช่คนในจินตนาการล้วนๆ อาจจัดว่ารวมอยู่ในเหตุการณ์ และเป็นคนในยุคนั้นด้วยได้ เพียงแต่เป็นคนตัวเล็กๆ ที่ไม่มีชื่อปรากฏ ดังเช่น กลาร่า สาวเลือดผสมในความดูแลของมารี ก็มาร์ ที่ถูกส่งมาคอยรับใช้ฟอร์แบ็ง ทูตเดอ ลาลูแบร์ และนายพลเดิร์ฟอาร์จ หรือ ดุลิปปิ พลทหารในขบวนทัพที่ถูกบังคับให้เข้ารีตเป็นคาทอลิกและมีชีวิตในสยามอย่างแร้นแค้น ไม่ได้รับการดูแลจากผู้บังคับบัญชา เป็นต้น

ภัยมาพึ่งกองกำลังฝรั่งเศสที่ป้อมบางกอกหลังการตายของพลคอน ถูกนายพลเดิร์ฟอาร์จกักตัวไว้และกำลังจะส่งตัวคืนตามคำขอของฝ่ายไทย

“แสงสว่างสี่เหลี่ยมอำพันลอยมาทางช่องหน้าต่างทางซ้ายมือ สอง
ประกายสีทองจับดวงหน้านาง
นี่ฉันสวยพอหรือยัง

ตาเหลือบมองภาพที่เห็นในกระจก หน่วยตาคำโต โหนกแก้มสูง
ใบหูเล็กสวย แล้วก็จมูก...ก็นี้แหละ...เจ้าจมูกนี้แหละ...ทำว่าจะเล็กแบนไป
หน่อย (...) เห็นได้ชัดอยู่ดอกว่านางเป็นคนสวย ทำเอาพวกฝรั่งเศสที่เมือง
สยามนี้ล้วนประทับใจในความงาม ไม่ต้องอื่นไกล ขอให้ดูสายตาของพวก
นั้นเวลาจับจ้องอยู่ที่ตัวนาง แต่ที่ราชสำนักแวร์ซายส์โน่น จะมีใครเห็น
ความงามของนางหรือไม่...แวร์ซายส์...เป็นอันว่าฉันจะไม่มีโอกาสได้ไปเห็น
เสียแล้ว ท่านสังฆราชเมเตลโลโปลิสเคยกล่าวกับนางเป็นทำนองว่านางจะ
ไม่ได้รับการต้อนรับคืนที่ฝรั่งเศส ก็พระบาทหลวงแก่ๆ ผอมโกโรโกโสนั้น
จะไปรู้อะไร จะรู้จักไหมว่าผู้หญิงนั้นมีเสน่ห์ มีอำนาจมนตราเร้นลับใด
ในตัว”

(สปอร์เตซ ๒๕๕๑ : ๖๖๘-๖๖๙)

ฉาก

ฉากในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะแต่เรื่องสถานที่ทางภูมิศาสตร์ แต่ครอบคลุมถึงวิถีชีวิต ภาพความเคลื่อนไหวของผู้คนที่ประกอบขึ้นเป็นฉากหลังในท้องเรื่อง ฉากในนวนิยายเรื่องนี้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในสยาม ที่อยุธยา ลพบุรี และ (ป้อม) ที่บางกอก นอกจากนี้ ก็คือฉากในฝรั่งเศส มะริดและเมืองปอนดิเชรีในอินเดีย ก่อนจะลงมือเขียนเรื่อง นักเขียนเดินทางมาสำรวจฉากสถานที่จริง ซึ่งยังคงมีหลักฐานทางโบราณคดีหลงเหลืออยู่ ไม่ว่าจะเป็นเมืองเก่าหรือโบราณสถานที่ลพบุรี อยุธยา บางกอก หรือแม้แต่ปอนดิเชรี อีกทั้งอาศัยหลักฐานแผนที่ และภาพวาดฝีมือช่างและบาทหลวงทั้งไทยและฝรั่งเศสในยุคนั้นประกอบการวางผังสถานที่และการเขียนถึงวิถีชีวิตของคนไทย ผนวกกับบันทึกเล่าเรื่องราวในสมัยนั้นดังตัวอย่างการบรรยายฉากเมืองอยุธยา

“คณะทูตได้เยี่ยมชมวัดวาอารามกว่าห้าสิบแห่ง หน้าตาเหมือนๆ

ขบวนเรือสยามรับราชทูต

กันไปหมด แต่ละแห่งก็มีพระอิฐพระปูนเหมือนกัน เดินทางโดยใช้เรือ
ล่องไปตามร่มเงาของไม้ใหญ่ ลอดผ่านสะพานไม้ไผ่และสะพานสร้างด้วย
อิฐ ลัดเลาะวนไปตามลำคลองที่ตัดผ่านเมืองอยุธยาเป็นเส้นสาย มีก็แต่
ใจกลางเมืองเท่านั้นที่มีบ้านเรือนสิ่งปลูกสร้างให้เห็น ส่วนบริเวณนอกๆ
เป็นเรือกสวนไร่นา ปลูกผลไม้สองข้างทาง ประเดี๋ยวก็มีเรือนแพหรือวัด
สักหลังปรากฏให้เห็น เมื่อเข้าไปในวัดจะมีภาพเขียน เป็นภาพอยู่บนฝาผนัง
เล่าประวัติชีวิตของพระโคตมพุทธะ สมณโคตมตามแต่ชาวสยามจะเรียก
กัน มีโบสถ์หลังหนึ่งอุยริมแม่น้ำ อยู่คนละฟากกันกับป้อมเพชร คณะทูต
ได้เห็นจิตรกรกำลังวาดภาพอยู่ที่เดียว ต่างพากันประหลาดใจที่ช่างวาด
ภาพทหารมุสเกอแต่ร์”

(สปอร์แตซ์ ๒๕๕๑ : ๓๑๕)

ต่อคำถามที่ว่านักเขียนซึ่งเป็นคนฝรั่งเศสและมีชีวิตอยู่ในยุคปัจจุบันจะเขียนถึง
จากหลังว่าด้วยสยามและผู้คนในยุคกว่าสามร้อยปีก่อนได้อย่างไร ผู้เขียนตอบว่า

“ผมไม่ได้สร้างทำเป็นว่าจะสามารถเขียนบรรยายสยามได้อย่าง
ถ่องแท้ แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับราชสำนักและขนบธรรมเนียมต่างๆ นั้น มี
หลักฐานเอกสารภาษาฝรั่งเศส เปอร์เซีย และอื่นๆ กล่าวถึงไว้โดยละเอียด
ผมอ่านเอกสารพวกนี้ครั้งแล้วครั้งเล่า จนเห็นภาพได้ชัด...”

(กรรณิกา จรรย์แสง ๒๕๓๖ : ๕๑-๕๒)

ผู้อ่านจะสังเกตได้ว่าในการจัดองค์ประกอบของนวนิยาย “ไม่ว่าจะเป็นโครงเรื่อง
พล็อตและการดำเนินเรื่อง การเล่าเรื่อง ตัวละคร บทสนทนาและฉากหลัง ผู้เขียนอาศัย
ขนบทางวรรณศิลป์ที่สำคัญ คือการสร้างความจริงและความเป็นเอกภาพของ “เรื่อง”
ที่นำมาเขียน เขาเลือกใช้โครงสร้าง แบ่งเนื้อหาเป็นองค์กัณฑ์ที่ใช้ในการเขียนบทละคร
สอดคล้องกับรูปแบบทางวรรณศิลป์หลักของวรรณกรรมฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗
โดยเฉพาะในรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งเป็นยุคทองของการละคร การเล่าเรื่องโดย
มีผู้เล่าเรื่องซ้อนสองคนเป็นการสร้างความสมจริงได้อย่างแนบเนียน รวมทั้งเรื่องของภาษา
เก่าภาษาใหม่ในบันทึก เพราะผู้เล่าคนแรกคือผู้ค้นพบหลักฐานชั้นต้น และจัดการต่อเติม
คำที่ขาดหายไป แล้วนำไปตีพิมพ์ ส่วนผู้เล่าอีกคนหนึ่งคือพยานร่วมสมัยผู้บันทึกเหตุการณ์
สำหรับการวางเรื่องในบริบทของยุคนั้น จะมีความอันใดที่จะสะท้อนยุคสมัยได้ดีเท่า
เอกสารชั้นต้นที่ผู้เขียน “คัดลอก” แล้วเลือกนำมาสอดใส่ไว้ในการพรรณนาความ วาด
ภาพตัวละครและบทสนทนา ตลอดจนฉากหลัง นอกจากนี้ชื่อเรื่องภาษาฝรั่งเศสต้นฉบับ
Pour la plus grande gloire de Dieu ก็นำมาจากคำขวัญในการปฏิบัติการกิจของ
บาทหลวงสำนักนิกายเยซูอิต ซึ่งมีบทบาทสำคัญในเรื่อง

ลีลาและน้ำเสียงอันเป็นแบบเฉพาะของผู้เขียน

นอกเหนือจากมิติความจริงและความเป็นเอกภาพระหว่างเรื่องจริงที่นำมา
เล่าในนวนิยายแล้ว องค์ประกอบทางวรรณศิลป์ที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งคือลีลาและ
น้ำเสียงอันเป็นแบบเฉพาะของผู้เขียน ในคำนำผู้เขียนฉบับภาษาไทย มอริแกน สปอร์แตซ
กล่าวถึงแรงบันดาลใจให้ “เขียน” ประวัติศาสตร์หน้านี้ขึ้นมาอีก “สำนวน” หนึ่งว่า เป็น
เพราะประทับใจต่อเรื่องราวของชาวฝรั่งเศสในสยามครั้งนั้น โดยขยายความไว้ว่า
คือประสบการณ์การผจญภัยในต่างแดน คือการเผชิญหน้าระหว่างโลกสองโลกที่แตกต่าง
และคือการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรม อันเป็นที่มาของ “สุนทรียกรรมเชิงโคก ขวนแก

การสลดใจ หรือจะเรียกว่าโศกนาฏกรรมเชิงสุข ขวนหัว” (สปอร์แตซ์ ๒๕๕๑ : ๑๒-๑๓)

สีลาและน้ำเสียงของผู้เขียนในนวนิยายเล่มนี้จึงมีลักษณะวิภาษตลอดทั้งเล่ม ในขณะที่ผู้บันทึกเล่าเรื่องด้วยน้ำเสียงเสียดสีระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และปฏิบัติการของฝรั่งเศสในสยาม ขวนให้นึกถึงรูปแบบการเขียนใบปลิว (pamphlet) เพื่อโจมตีพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ของเหล่าปัญญาชนที่ลี้ภัยการเมืองออกนอกประเทศในยุคนั้น ชื่อเรื่องในฉบับภาษาฝรั่งเศสก็เป็นการ “ชูป้าย” ล้อและเสียดสีปฏิบัติการทางศาสนาของบาทหลวงเยซุอิตในสมัยนั้น^๙ ส่วนข้อความและคำคมที่นักเขียนยกมาเกริ่นนำก่อนจะเริ่มเรื่องในแต่ละฉาก แต่ละตอน นอกจากจะเป็นการประมวลสรุปเรื่องแล้ว ยังเป็นการนำทัศนคติวิพากษ์วิจารณ์ของนักคิดนักเขียนในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ทั้งชาติฝรั่งเศสและอื่นๆ ที่มีต่อเหตุการณ์ในยุคสมัยของตน ทั้งนี้ในขณะที่เราได้อ่านเรื่องราวความทุกข์ยากของประชาชนฝรั่งเศสในสยาม ไม่เว้นแม้แต่ตัวราชทูต ขุนนางและกองทหาร ผู้อ่านก็สัมผัสได้ถึงน้ำเสียงที่ทั้งสะเทือนใจและขบขันของนักเขียน ผู้นำเสนอชีวิตของตัวละครเหล่านั้น

ขณะมองอดีตจากสายตาของปัจจุบัน ปลุกสร้างตัวละครที่มีชื่อเสียงเรียงนามอันปรากฏในหน้าประวัติศาสตร์เก่าแก่ ให้มีชีวิตโดดเด่นจนเราอาจสัมผัสได้ โดยสอดแทรกประสบการณ์และความทรงจำของตนเองที่มีต่อสยามและนิสัยใจคอของคนไทย มอร์แกน สปอร์แตซ์ถือโอกาสวิพากษ์สังคมในปัจจุบันไว้ด้วย นี่นับเป็นชนบทที่สืบทอดกันมายาวนาน ในวัฒนธรรมการเขียนหนังสือของคนฝรั่งเศส เราจึงได้อ่านรำพึงรำพันจากเมอลีเยอร์ เดอ ลาลูแบร์ท่านทูตพิเศษ ผู้เขียนหนังสือ Du Royaume de Siam ปรากฏถึงวงจรกรรมกรรมฝรั่งเศสในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ไว้ตอนท้ายเล่มว่า “ก็แวดวงวรรณกรรมในช่วงปลายศตวรรษออกจะจำกัดจำเขี่ย ตีกรอบตัวเองอยู่แต่ในเรื่องของรูปแบบ คำก็รูปแบบ

^๙ ชื่อหนังสือฉบับภาษาฝรั่งเศสแปลตรงตัวว่า แต่ความยิ่งใหญ่แห่งองค์พระเป็นเจ้า ผู้เขียนอธิบายที่มาของชื่อเรื่องไว้ว่า “ในสมัยนั้น องค์พระเป็นเจ้าถูกนำมาใช้เป็นเกราะกำบังภัย คริสต์ศาสนากลายเป็นอุดมการณ์ที่นำมาใช้อธิบายการเข้ารุกรานยึดครองทางการค้าและการทหารของชาวตะวันตก เป็นเรื่องที่ถูกต้องของคลองธรรม ไม่ว่าจะเป็นการล่าเมืองขึ้นในอเมริกาใต้ ที่เรียกว่า “ดินแดนแห่งโลกใหม่” หรือในซีกมุมใดของโลกก็ตาม ใ้ว่าบรรดาบาทหลวงส่วนใหญ่ที่จาริกแสวงบุญพวกนั้นจะไม่เชื่อสัตย์จริงใจต่อศรัทธาปสาเถของตัวเอง แต่พวกเขาพยายามทุกวิถีทางที่จะให้บรรลูป้าหมาย แม้จะต้องข้องเกี่ยวกับการเมือง เรื่องของทางโลกย์ก็ตาม” (กรรณิกา จรรยาแสง ๒๕๓๖ : ๕๔)

สองคำก็รูปแบบ... เวลาแม้แต่เรื่องรูปแบบขึ้นสมองนี้ ทว่าว่าจะอ้างเป็นหน้าจากกลบเกลื่อนความกลวงที่มีอยู่ข้างในดอกกระมัง ความกลวงที่วานี้ มันสะท้อนให้เห็นความซึ่ซลาดของพวกเราที่ไม่กล้าพูด ไม่กล้าเขียนเรื่องอันใดอีกเลยมิใช่หรือ” (สปอร์แดช ๒๕๕๑ : ๗๐๕)

“ผมเข้าใจว่าประเด็นที่น่าสนใจในหนังสือเล่มนี้ สำหรับนักประวัติศาสตร์และผู้อ่านโดยทั่วไป อยู่ตรงที่ว่า หนังสือของผมไม่ใช่นิยายเพื่อผัอ่านสนุก ประเภทแต่งเรื่องขึ้นมาใหม่ทั้งหมด แต่เป็นการปะติดปะต่อเรื่องราว เป็นการสร้างเหตุการณ์จริงที่มีชีวิตจิตใจ มีสีสัน และกลืนอายุของอดีตขึ้นมาใหม่ จากกองเอกสาร จดหมายเหตุที่มีฝุ่นจับจนหนาเตอะ นำมาทำให้ชีวิตใหม่ภายใต้แสงอาทิตย์แห่งสยาม”

(สปอร์แดช ๒๕๕๐)

นี่คือการมองเรื่องราวในอดีตจากสายตาของคนปัจจุบัน แม้ผู้เขียนจะไม่ใช้ “ประจักษ์พยานร่วมสมัย” แต่นวนิยายเรื่องนี้เสนอประเด็นที่น่าสนใจให้เสวนากันต่ออยู่สองประเด็น ประการแรกคือเรื่องของการเขียนประวัติศาสตร์ เห็นได้ชัดว่าสิ่งที่เรียกว่า “ข้อเท็จจริง” แม้ในหลักฐานร่วมสมัยก็ไม่ได้ตรงต้องกันเสมอไป ขึ้นอยู่กับว่า “ใคร” เป็นผู้ “เล่าเรื่อง” จากมุมมองและจุดประสงค์อย่างไร ประการที่สองคือ เราจะขีดเส้นพรมแดนระหว่างโลกของ “ความเป็นจริง” และโลกของ “ความลวง” อันเป็นเรื่องของจินตนาการมนุษย์ไว้ ณ ที่ใด ผลที่ปรากฏก็คือ เราคนอ่านจะต้องตาม “เกาะรอย” เส้นพรมแดนที่ขีดกันระหว่างโลกของความจริง เรื่องจริง เหตุการณ์จริงทางประวัติศาสตร์ และโลกของนวนิยาย เรื่องของจินตนาการ ทศนคติ และ/หรืออคติของผู้เขียนจาก “สำนวน” ยั่วล้อเรื่องราวและผู้คนในอดีต และเสียดสีวัฒนธรรมของผู้คนในปัจจุบัน

สำหรับเราคนไทยซึ่งถูกจัดวางให้เป็นองค์ประกอบสำคัญของเรื่อง ที่น่าสนใจในหนังสือเล่มนี้ เห็นจะเป็นภาพการปะทะสัมพันธ์ระหว่างโลกตะวันออกและตะวันตกเมื่อสามร้อยกว่าปีก่อน เป็นการปะทะขัดแย้งทางความคิดและวิถีชีวิตระหว่างคนสองวัฒนธรรม โดยมีเส้นทางประวัติศาสตร์และการเมืองเป็นสายใยในการดำเนินเรื่อง ถ้าจะอ่านเอาความให้เป็นนวนิยายเชิงประวัติศาสตร์ก็ได้ หรือจะหารสชาติจากการสังเคราะห์ธาตุแท้ของมนุษย์ก็ได้ ส่วนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ว่าด้วยฝรั่งเศสในสยามสมัยสมเด็จพระ

พระนารายณ์ หลักฐานและมุมมองว่าด้วยการปฏิวัติผลัดแผ่นดินในปลายรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ความขัดแย้งแตกแยกในวิธีการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของบาทหลวงทั้งสองสำนัก หรือภาพคนในประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็น ชีวิตของราชทูตโกษาปาน ชีวิตจากสูงสุดสู่ต่ำสุดของพลคอน ปริศนาทางประวัติศาสตร์ที่ยังไม่อาจตีความให้ชัดเจนไปได้ว่า เขาคือวีรบุรุษหรือคนทรยศ (ของสยามประเทศหรือฝรั่งเศส) เช่นเดียวกับบทบาทของพระเพทราชา วีรบุรุษผู้กอบกู้แผ่นดิน หรือขุนนางผู้นำการรัฐประหาร ฯลฯ เหล่านี้ คงจะต้องยกให้เป็นเรื่องของผู้อ่านที่จะรับ “สาร” ขอให้ถือว่าเป็นอีก “สำนวน” หนึ่งของการ “เขียน” เหตุการณ์ในอดีต บางคนอาจมองว่าเป็นเรื่องของการ “ผลิตซ้ำ” บ้างอาจมองว่าเป็นอีกหนึ่ง “วาทกรรม” ในบรรดาวาทกรรมเรื่องเดียวกันที่มีอยู่มากพอควรโดยเฉพาะจากทางตะวันตก

เสน่ห์ของนวนิยายเรื่องนี้ คงจะอยู่ที่ว่าผู้อ่านจะเลือกรับ “สาร” จากนักเขียนในมิติ ใน “สำนวน” ไດ จะอ่านเอาเรื่องเป็นนิยายอิงประวัติศาสตร์เหตุการณ์ครั้งสำคัญของสยามที่ยังคงเป็นปริศนาให้ตีความกันจนทุกวันนี้ หรือจะอ่านสังเคราะห์ธาตุแท้ของมนุษย์ผ่านความซับซ้อนทางจิตใจของตัวละครทั้งไทยทั้งฝรั่ง หรือจะอ่านในมิติ “ฝรั่งรุกสยาม” ขวนสละจิตใจอยู่ในนัยเมื่อถูกเขาตั้งสมญานามให้ว่าเราเป็นพวก “บูชาพระอิฐพระปูน” “เจ้าเล่ห์แสนกล” หรือจะอ่านว่าฝรั่งเขาล้อฝรั่งกันอย่างไรด้วยลีลาที่ผู้เขียนกล่าวไว้เองว่าเป็นได้ทั้ง “สุขนานุกรมชวนโคก หรือ โศกนาฏกรรมชวนสุข ชวนหัว”

หมายเหตุ

บทความนี้เรียบเรียงและปรับปรุงจาก “รุกสยาม ในพระนามของพระเจ้า : อ่านประวัติศาสตร์ในนวนิยาย” ซึ่งนำเสนอในการประชุมสัมมนาวิชาการเรื่อง “ฝรั่งเศสกับสยามในมิติทางวัฒนธรรม ครั้งที่ ๑” ที่ศูนย์ข้อมูลเพื่อการค้นคว้าวิจัยฝรั่งเศส-ไทยศึกษา ภาควิชาภาษาฝรั่งเศส จัดขึ้น เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ ที่ห้องประชุมสัมมนา ชั้น ๒ อาคาร ๓๖ ปี คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บรรณานุกรม

หนังสือ

- Aylwen, Axel. *The Falcon of Siam*. London : Methuen, 1988.
- Van der, Cruysse, Dirk. *Louis XIV et le Siam*. Paris : Fayard, 1991.
- Dalton, William. *Phaulkon the Adventurer*. London : Beeton, 1862.
- De La Loubère, Simon. *Du Royaume de Siam*. Paris : chez Jean-Baptiste Coignard, 1691.
- Keepe-Fox, Claire. *Le ministre des moussons*. Paris : Plon, 1998.
- Sportès, Morgan. *Ombres siamoises*. Paris : Éditions Mobius/Hristo Botev, 1994.
- _____. *Pour la plus grande gloire de Dieu*. Paris : Seuil, 1993.
- Vongsuravatana, Raphaél. *Un Jésuite à la cour de Siam*. Bordeaux : France-Empire, 1992.
- กรณีศึกษา จรรยาแสง และคณะ. *สถานภาพเอกสารด้านฝรั่งเศส-ไทยศึกษาในประเทศไทยจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๖*. นครปฐม : สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖.
- เดอ ลาลูแบร์, ซิมง. *จดหมายเหตุลาลูแบร์ฉบับสมบูรณ์*. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, ๒๕๑๖.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. *การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗.
- ปรีดี พิศภูมิวิถี. *จากบางเจ้าพระยาสู่ปารีส*. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๑.
- พลับพลึง มูลศิลป์. *ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศสสมัยอยุธยา*. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, ๒๕๒๓.
- สปอร์แตช, มอร์แกน. *รูกสยาม ในพระนามของพระเจ้า*. พิมพ์ครั้งที่ ๓. แปลโดย กรณีศึกษา จรรยาแสง. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๑.
- อนุমানราชธน, พระยา (เสฐียรโกเศศ), ผู้แปลและเรียบเรียง. *พอลคอน หรือเผชิญภัย แห่งเจ้าพระยาวิไชยนทร์*. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๑๔.

บทความและอื่นๆ

Barthes, Roland. "Histoire ou littérature." in *Sur Racine*, 147-166. Paris : Seuil, 1963.

Duteurtre, Benoît. "Pour la plus grande gloire de Dieu de Sportès." *Lettres Françaises* 31 (avril 1993) : 31.

Paris. Archives nationales. "Lettre des ambassadeurs de Siam." C1 23 : 58-73.

Sportès, Morgan. "La mémoire du Siam." *Gavroche* (décembre 2007) : 36-37.

กรรณิกา จรรย์แสง. "Roland Barthes : ประวัติศาสตร์หรือวรรณคดี." *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร* ๒๓, ๑ (มิถุนายน-พฤศจิกายน ๒๕๔๓) : ๘๓-๑๐๕.

_____. "แต่ความยิ่งยงแห่งองค์พระเป็นเจ้า." *ศิลปวัฒนธรรม* ๑๔, ๑๐ (สิงหาคม ๒๕๓๖) : ๔๘-๕๔.

_____. "รุกสยาม ในพระนามของพระเจ้า มองอดีตจากปัจจุบัน." *ศิลปวัฒนธรรม* ๒๗, ๑๐ (สิงหาคม ๒๕๔๙) : ๒๒.

กรรณิกา จรรย์แสง และมอร์กาน สปอร์เตซ. "โกษาปานด้านฝรั่งเศสยึดสยาม." *ศิลปวัฒนธรรม* ๑๕, ๑ (พฤศจิกายน ๒๕๓๖) : ๑๖๔-๑๗๓.

ร. แลงการ์ด. "จดหมายเวเรต์เรื่องการปฏิวัติแผ่นดินในสยาม ปี ค.ศ. ๑๖๘๘ : Une lettre de Veret sur la révolution siamoise de 1688." แปลโดย กรรณิกา จรรย์แสง. ใน ร. แลงการ์ด *กับไทยศึกษา*, ๓๐๕-๓๓๖. สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล และ กรรณิกา จรรย์แสง, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

วิไลเลขา ถาวรธนสาร. "สมเด็จพระนารายณ์กับกองกำลังทหารฝรั่งเศสที่เมืองบางกอก."

วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์ ๑๒, ๑ (กันยายน ๒๕๓๑) : ๔๓-๖๓.

สปอร์เตซ, มอร์กาน. "ความเข้าใจจากมอร์กาน สปอร์เตซ : Du Siam à la Thaïlande, de 1687 à 1973." แปลโดย กรรณิกา จรรย์แสง. *มติชนรายวัน*, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐, ๓๓.

_____. "สยามในวรรณกรรมฝรั่งเศส." แปลโดย กรรณิกา จรรย์แสง. บทอภิปรายในงานแนะนำหนังสือรุกสยาม ในพระนามของพระเจ้า สมเด็จพระฝรั่งเศส. ๙ สิงหาคม ๒๕๔๙.

